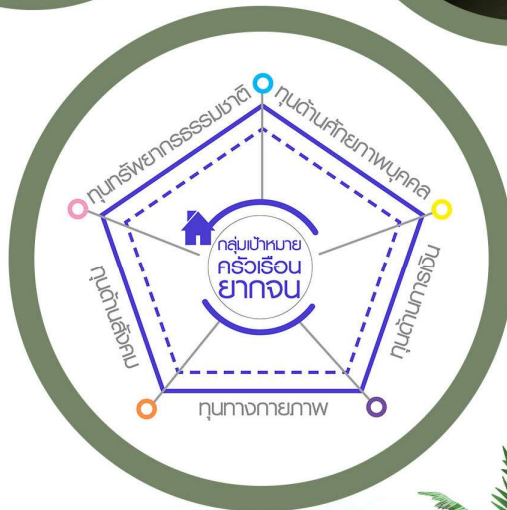

"กุดบาก โมเดล"

การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับอำเภอ

ตอนที่ 1 : ค้นหาทุนชีวิต พิชิตความยากจน

คำนำ

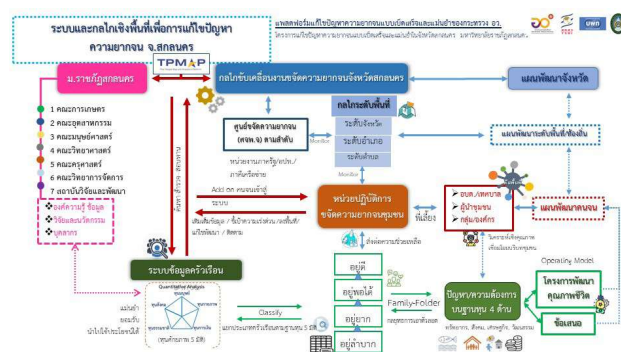
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครตระหนักต่อการมีพันธกิจเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ให้สมกับนาม “ราชภัฏ : คนของพระราชา” มาเป็นเวลามากกว่า ๕๐ ปี น้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาท้องถิ่นด้วยกลไกวิศวกรรมสังคม พลิกโฉมมหาวิทยาลัยสู่การบูรณาการการเรียนรู้คู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน สร้างอัตลักษณ์เพื่อเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการให้โอกาส ผลิต “คนดี มีจิตสาธารณะ และมีทักษะวิชาชีพ” ทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานทุกภาคส่วน เพื่อประสาน ขับเคลื่อนและสนับสนุนการพัฒนาจังหวัดสกลนคร อย่างเป็นรูปธรรมครอบคลุมทั้งอำเภอทุกตำบลแล้วนั้น

โครงการวิจัย “การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำและการสร้างต้นแบบนโยบายในจังหวัดสกลนคร” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) สำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (ป.ย.ป.) โดยทำการเลือกอำเภอกุดบากเป็นต้นแบบดำเนินการ “การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ” จึงเกิดเป็น “กุดบากโมเดล” โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วน เพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในอำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร เพราะมหาวิทยาลัยมั่นใจว่า การแก้ไขปัญหาคจะสำเร็จได้ต้องเกิดจากพลังของทุกคน และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

กุดบากโมเดล จะเป็นแพลตฟอร์มการบริหารจัดการแก้ไขความยากจนระดับอำเภออย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างฐานข้อมูลระบบและกลไกการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งการใช้ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างตรงประเด็น และนำนโยบาย “กุดบากออนซอน” ไปทำให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาคความยากจนในระดับท้องถิ่น อำเภอและจังหวัด โดยมีมหาวิทยาลัยเป็น ทุนปัญญาในพื้นที่ จัดการเรียนการสอนคู่ชุมชน สร้างพื้นที่ปฏิบัติการ Social Lab เชื่อมโยงบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน ให้สมกับปณิธาน มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คณะผู้วิจัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โครงการวิจัยแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ และ
แม่นยำในจังหวัดสกลนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2563 เพื่อหาคำตอบว่าคนจนอยู่ที่ไหน จนด้วยสาเหตุอะไร และจะพ้นจากความจนได้อย่างไร โดยมีเป้าหมายความสำเร็จ เพื่อพัฒนาระบบการค้นหาสอบทานที่แม่นยำ ส่งต่อความช่วยเหลืออย่างทันทั่วถึง พัฒนาโมเดลทำงานอย่างเหมาะสมและเบ็ดเสร็จ เสนอกลยุทธ์ให้เกิดแรงขับเคลื่อนนโยบาย ทำงานร่วมกับจังหวัดตามคำสั่ง ศพ.พ. และสอบทานข้อมูล TPMAP รวมทั้งหนุนเสริมและเชื่อมโยงภาคีให้เกิดระบบและกลไกเชิงพื้นที่เพื่อการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครได้เลือกอำเภอกุสุมาลย์เป็นต้นแบบดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับอำเภอ ด้วยหลักคิด **Max-Man-Mind** เพราะมีการกระจุดตัวของครัวเรือนยากจนมากที่สุด (Max) ผู้นำท้องถิ่นท้องที่มีความมุ่งมั่นพัฒนาพื้นที่ (Man) และครัวเรือนมี mindset มีศักยภาพพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา (Mind) มหาวิทยาลัยมีบทบาทเป็นทุนปัญญาในพื้นที่ทำหน้าที่เป็น **“กลไกสำคัญ”** ในการสนับสนุน เชื่อมโยงข้อมูลจากแพลตฟอร์มแท่งงูชดเดียวกันในการทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่าย ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งมีหลายมิติ รวมทั้งประสานความร่วมมือการช่วยเหลือตั้งแต่ระดับครัวเรือน จังหวัดและประเทศ โดยมีทีมกลาง บพท. เป็นที่ปรึกษาและหนุนเสริมการทำงาน มีเป้าหมายความสำเร็จเพื่อสร้าง “แพลตฟอร์มแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำระดับอำเภอ” เป็นพื้นที่ปฏิบัติการแท่งงูชดแบบมีส่วนร่วมจากความร่วมมือการทำงานจากทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับครัวเรือน ชุมชน ตำบล อำเภอ ที่มีเป้าหมายร่วมกันเพื่อช่วยเหลือให้หายจนแบบเบ็ดเสร็จและยั่งยืน จึงเกิดการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับอำเภอ ดังภาพที่ 1

"กุดบากโมเดล"

เป็นรูปแบบการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ แสดงถึงการบริหารนโยบายระดับท้องถิ่น ต้องบริหารจัดการทั้งท้องถิ่น ท้องที่ ภายใต้โครงสร้างการมอบนโยบายจากจังหวัดโดยดำเนินการกระบวนการค้นหาสอบถามทั้งอำเภอ การส่งต่อความช่วยเหลือและติดตามข้อมูลย้อนกลับระดับตำบล การพัฒนาโมเดลแก้น การนำเสนอนโยบายแก้นหลายมิติ เพื่อเป็นต้นแบบอำเภอนำร่องแก้นระดับจังหวัด ด้วยแพลตฟอร์มปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ คณะผู้วิจัยจึงขอสรุปการดำเนินงานแก้นในภาพ "กุดบากโมเดล" ดังนี้

1. การพัฒนาระบบค้นหาสอบถามครัวเรือน
2. การพัฒนาระบบการส่งต่อความช่วยเหลือและข้อมูลย้อนกลับ
3. การพัฒนาโมเดลแก้น
4. การหนุนเสริมจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหา

ความยากจนระดับตำบล

บทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน

ภาพที่ 1 กุดบากโมเดล : การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ

1. การพัฒนาระบบค้นหาสอบทานครัวเรือน

การจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนยากจนที่ทันทั่วถึงและแม่นยำเป็นสิ่งสำคัญทำให้สามารถนำข้อมูลเหล่านั้นไปวางแผนตัดสินใจในเชิงนโยบาย รวมถึงการชี้เป้าการให้ความช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็ว การค้นหาครัวเรือนยากจนเป็นการระบุโดยผู้นำชุมชนหรือหน่วยงาน เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ซึ่งรับผิดชอบเก็บข้อมูลกลุ่มคนเปราะบาง การสอบทานครัวเรือนเป็นการค้นหาทุนชีวิตพิชิตความยากจนด้วยแบบสอบถามทุน 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนสังคม และจัดเก็บข้อมูลในฐานข้อมูล ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2563 เพื่อหาคำตอบว่าคนจนอยู่ที่ไหน จนด้วยสาเหตุอะไร และจะพ้นจากความจนได้อย่างไร โดยมีเป้าหมายความสำเร็จเพื่อพัฒนาระบบการค้นหาสอบทานที่แม่นยำ ส่งต่อความช่วยเหลืออย่างทันทั่วถึง พัฒนาโมเดลแก่งจนอย่างเหมาะสมและเบ็ดเสร็จ เสนอกลยุทธ์ให้เกิดแรงขับเคลื่อนนโยบาย ทำงานร่วมกับจังหวัดตามคำสั่ง

ศจพ.จ และสอบทานข้อมูล TPMAP รวมทั้งหนุนเสริมและเชื่อมโยงภาคีให้เกิดระบบและกลไกเชิงพื้นที่เพื่อการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

การค้นหาความยากจนใช้ข้อมูลจาก จปฐ. ปี 2562 ซึ่งเป็นข้อมูลตั้งต้นของกลุ่มเป้าหมายคนจน 5 มิติ ทีมวิจัยใช้กลไกระดับพื้นที่เพื่อค้นหาว่าคนจนคือใคร และอยู่ที่ไหน โดยร่วมมือกับภาคีในพื้นที่ ประกอบด้วย

1) ผู้นำชุมชน/ผู้ใหญ่บ้าน โดยการจัดเวทีร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อระบุใครคือคนจน เนื่องจากผู้นำชุมชนจะรู้จักลูกบ้านที่รับผิดชอบและสามารถระบุรายละเอียดว่าใครเป็นอย่างไร

2) เทศบาลตำบล จะมีหน่วยงานกองสวัสดิการที่รับข้อมูลผู้ประสบปัญหาทางสังคม ของประชาชนในพื้นที่ และทำการส่งต่อข้อมูล ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกตรวจสอบจากเทศบาลก่อน ทำให้สามารถระบุประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือ

3) สำนักงานพัฒนาชุมชนและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลกลุ่มคนเปราะบาง ทีมวิจัยได้ประชุมหารือกับสำนักงาน และส่งกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยในการสอบทานข้อมูล

จากกลไกข้างต้น การสอบทานข้อมูลครัวเรือนเป้าหมายอำเภอ กุดบากมีครัวเรือนยากจนจำนวน 1,925 ครัวเรือน โดยเป็นครัวเรือนตกหล่นนอกเหนือจากข้อมูลใน จปฐ. ปี 2562 (Exclusion error) จำนวน 247 ครัวเรือน โดยการค้นหาจากสำนักงานพัฒนาชุมชนและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสกลนคร อบต. เทศบาล ผู้นำชุมชน ซึ่งทำการสำรวจในปี 2564

ตารางที่ 1 ข้อมูลการจัดเก็บแบบสอบถามอำเภอ กุดบาก

ตำบล	จปฐ. 2562	พมจ. (2564)	ผู้นำชุมชน/อบต/เทศบาล (2564)	รวม
กุดไท	354	71	13	438
กุดบาก	728	45	23	796
นาม่อง	596	33	62	691
รวม	1,678	149	98	1,925

1.1

การจำแนกครัวเรือน ตามทุนดำรงชีพ

ลักษณะครัวเรือนยากจนจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากระบบครัวเรือนยากจน PPPCONNEXT และสอบถามแบบสอบถามพร้อมทั้งสะท้อนข้อมูลคืนผลการวิเคราะห์ให้กับเจ้าของข้อมูลและพื้นที่ เพื่อตรวจสอบความเข้าใจสภาพปัจจุบันของครัวเรือนยากจนจากการบอกเล่า และความต้องการการช่วยเหลือ อีกทั้งเป็นข้อมูลประกอบร่วมกันจากหลายแหล่งข้อมูลเพื่อนำไปสู่ความแม่นยำ จะเห็นได้ว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่กระจุกตัวในตำบลลูกดกทุกทั้ง ๆ ที่มีจำนวนหมู่บ้านน้อยกว่าตำบลนาม่อง อาจเป็นเพราะมีการปกครองท้องถิ่น 2 เทศบาล และการรับฟังเสียงสะท้อนของครัวเรือนยากจนอำเภอลูกดก สามารถสรุปลักษณะครัวเรือนตามทุนดำรงชีพ 5 ด้านและจำแนกครัวเรือนได้ 4 ระดับ ดังภาพที่ 2

ทุนมนุษย์

ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ นอกจากนั้นแล้วยังมีทักษะเกี่ยวกับช่าง การทำอาหาร การทำจักสาน ซึ่งสามารถเป็นอาชีพเสริมของครัวเรือนเป็นช่องทางที่สามารถหารายได้เพิ่มขึ้นจากอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม ซึ่งในการส่งเสริมอาชีพครัวเรือนยากจนเพิ่มทักษะในสิ่งที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือสิ่งที่มีพื้นฐานเดิม ทุนเดิมอยู่แล้ว เพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตให้ดีขึ้นโดยใช้องค์ความรู้หรือเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ไม่อยากเพิ่มอาชีพใหม่ที่ต้องฝึกฝนใหม่เนื่องจากไม่มีเวลา อีกทั้งในอำเภอลูกดกมีองค์กรภาคประชาชน

ที่เข้มแข็งที่เกี่ยวกับการเกษตรซึ่งเป็นทุนของพื้นที่ที่ทำให้ครัวเรือนต่าง ๆ สามารถยกระดับคุณภาพการผลิตได้ เช่น กลุ่มอินแปลงเน้นเครื่อง่ายทางการเกษตรกรรม กลุ่มธรรณอินทรีย์ที่ทำการเกษตรปลอดสารเคมี ธนาคารไส้เดือนลูกดก ที่ส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ในการเลี้ยงไส้เดือนดินกำจัดขยะอินทรีย์ ในช่วงสถานการณ์โควิดนี้พบว่าลูกหลานบางคนตกงานและกลับมาอยู่ที่บ้าน นอกจากนั้นการได้รับสวัสดิการจากภาครัฐจะมีบางครัวเรือนตกสำรวจ

ทุนกายภาพ

บ้านที่อยู่อาศัยของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้ แต่ยังไม่ขยายไปในพื้นที่ทางการเกษตรได้อย่างครอบคลุม ส่วนน้ำประปายังไม่ครอบคลุมครัวเรือนจะใช้น้ำใต้ดิน น้ำบาดาล ครัวเรือนส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินทางการเกษตร แต่พบปัญหาเรื่องน้ำเข้าไม่ถึงแปลง ไม่มีน้ำใช้ตลอดปี แม้ว่าในพื้นที่อำเภอลูกดกจะมีแหล่งน้ำที่หลากหลาย แต่ยังไม่สามารถนำน้ำเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ หน่วยงานควรส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย นอกจากนั้นพบว่าดินไม่อุดมสมบูรณ์ มีปัญหาเชื้อราในดิน ซึ่งส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร และที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ที่ดินไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก อีกทั้งการถูกจำกัดสิทธิ์ในการทำกิน เช่น การบุกรุกป่าเขตอุทยาน

ทุนเศรษฐกิจ

รายได้ส่วนใหญ่มาจากรายได้ทางการเกษตร ซึ่งมีความผันผวนของราคาผลผลิต และปัจจัยการผลิตสูง นอกจากนั้นการเพาะปลูกขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ส่งผลให้รายได้ไม่แน่นอน การเพิ่มรายได้ของครัวเรือนควรส่งเสริมและพัฒนาอาชีพตามศักยภาพ ทรัพยากร ตามบริบทของชุมชน เช่น ส่งเสริมการปลูกเห็ดขอน ปลูกผัก เลี้ยงปลาตู้บ่อซีเมนต์ เลี้ยงจิ้งหรีด หรือต่อยอดผลผลิตโดยการเพิ่มมูลค่าของสินค้า เช่น การแปรรูป อีกทั้งเกษตรกรยังมีปัญหาหนี้สินที่ถูยืมมาเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพ แล้วผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ทำให้เกิดเป็นหนี้สินผูกพัน รายจ่ายหลักนอกจากรายจ่ายเพื่ออุปโภคบริโภคแล้วยังมีรายจ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานซึ่งเป็นรายจ่ายจำนวนมาก ถ้ามีบุตรหลานหลายคนก็จะมีภาระส่วนนี้เป็นจำนวนมาก

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

อำเภอกุดบากอยู่บนที่ราบหุบเขาของเทือกเขาภูพาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวน แห่งชาติและเป็นเขตพื้นที่อุทยานภูพาน ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถหาของป่ามาเพื่อการยังชีพและสร้างรายได้เพิ่มเติม แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีการลักลอบทำลายทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ทำกินอยู่ในพื้นที่มีภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง ลมพายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตร นอกจากนั้นการใช้ทรัพยากรบางครัวเรือนไม่ได้เข้าไปใช้เนื่องจากสถานที่อยู่ห่างไกลจากบ้านพักอาศัย หรือที่ดินทำกิน การไปหาของป่าก็ต้องมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำมันทำให้บางครั้งไม่สามารถไปหาของป่าได้

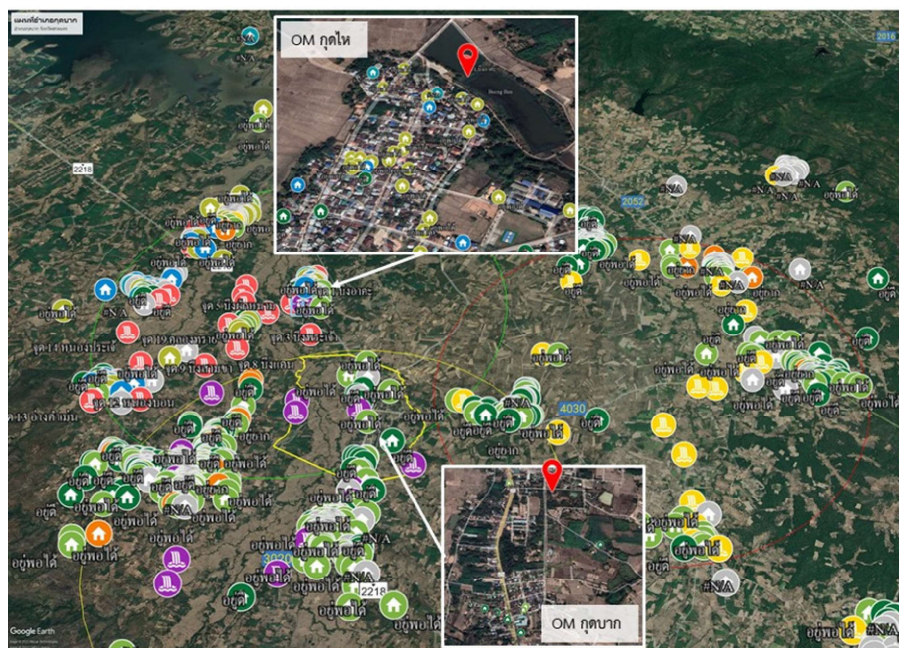
ทุนสังคม

อำเภอกุดบากมีปราชญ์ ภูมิปัญญาที่หลากหลาย แต่บางครัวเรือนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้เหล่านั้น หรือไม่สามารถเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เนื่องจากไม่มีเวลา มีข้อจำกัดไม่สามารถดำเนินการตามเงื่อนไขของกลุ่มได้ หรือไม่มีทุนเริ่มต้นในการเข้าร่วมกลุ่ม หรือไม่มีคุณสมบัติที่จะเข้าร่วมกลุ่ม กลุ่มอาชีพที่จัดตั้งในชุมชนมีความหลากหลาย แต่การขับเคลื่อนของกลุ่มไม่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน รวมถึงกลไกการบริหารจัดการกลุ่มขาดความเข้มแข็ง ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกลุ่มสวัสดิการ เช่น กลุ่มนาปนกิจ กองทุนสวัสดิการชุมชน

“กุดบากโมเดล”

ด้านเศรษฐกิจ : ส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัย/อินทรีย์

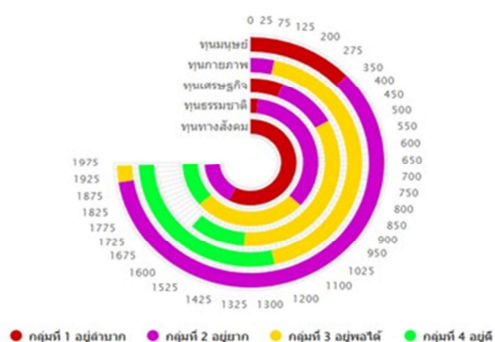

พื้นที่เป้าหมายดำเนินงาน OM

1. ตำบลกุดโง้ง 50 ครัวเรือน
2. ตำบลกุดบาก 29 ครัวเรือน
3. ตำบลนาม่อง 43 ครัวเรือน

หลักสูตรการเกษตรมาตรฐานอินทรีย์ แบบมีส่วนร่วม SDGsPGS

- ทักษะการเตรียมปลูกผักอินทรีย์ (ดิน ปุ๋ย น้ำ)
- ทักษะการจัดการแปลง
- ทักษะการวางแผนระบบผลิต
- การรับรองแปลงปลูกมาตรฐานอินทรีย์
- การบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบธุรกิจเพื่อสังคม

จากกราฟอธิบายได้ว่า หากพิจารณาทุนแต่ละด้านของครัวเรือน พบว่า

ทุนมนุษย์ : ครัวเรือนส่วนใหญ่จะอยู่กลุ่มอนุยาก เนื่องจากไม่จบการศึกษามากบังคับ ไม่มีอาชีพที่แน่นอน วางงาน ขาดทักษะในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย

ทุนกายภาพ : ครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอนุพอด เนื่องจากมีพื้นที่เพื่อการดำรงชีพ มีบ้านที่แข็งแรง มีที่ดินในการประกอบอาชีพ มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

ทุนเศรษฐกิจ : ครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอนุพอด เนื่องจากสามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อในระบบได้ รายได้เฉลี่ยใกล้เคียงกับเส้นความยากจน มีทรัพย์สินในการประกอบอาชีพบ้าง มีเงินออมบ้าง

ทุนธรรมชาติ : ครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอนุยาก เนื่องจากพื้นที่ทำกินเป็นพื้นที่ในเขตป่า หรือของญาติ หรือเช่า มีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกินอยู่ในที่เสี่ยงภัย ไร้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้บ้างบางฤดูกาล

ทุนสังคม : ครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอนุสาบาค เนื่องจากไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสวัสดิการสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน รวมถึงได้นำความรู้จากปราชญ์ในชุมชนมาใช้ประโยชน์

ทุน 5 ด้าน	กลุ่มที่ 1 อนุสาบาค	กลุ่มที่ 2 อนุยาก	กลุ่มที่ 3 อนุพอด	กลุ่มที่ 4 อนุดี
ทุนมนุษย์	338	1,569	56	0
ทุนกายภาพ	0	91	1,135	737
ทุนเศรษฐกิจ	156	286	906	267
ทุนธรรมชาติ	48	922	703	289
ทุนทางสังคม	1,523	426	1	0

ภาพที่ 2 การกระจายตัวครัวเรือนยากจนตามทุนดำรงชีพจากฐานข้อมูล PPPCONNECT

1.2

กาจำแนกครัวเรือนตามศักยภาพ และการพัฒนาครัวเรือน

จากการสอบถามครัวเรือนยากจน ทีมวิจัยได้จำแนกครัวเรือนเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือที่สอดคล้องกับครัวเรือนเหล่านั้น การจำแนกครัวเรือนนี้ดำเนินการในอำเภอกุดบาก โดยการใช้แบบสอบถามประเมินศักยภาพครัวเรือน ที่ประกอบด้วยการประเมินปัญหาปัจจุบัน ศักยภาพครัวเรือน จำแนกความยากจน จำแนกครัวเรือนตามประเภทการพัฒนาให้ความช่วยเหลือ และการเขียนผังครัวเรือน พร้อมแนบข้อมูลครัวเรือนแต่ละครัวเรือน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลสมาชิกในครัวเรือน รายได้ ที่ดินทำกิน สภาพที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นการจัดเวทีให้ผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านวิเคราะห์และประเมินแต่ละครัวเรือนเพื่อให้เกิดความแม่นยำ โดยในการจำแนกนี้จะแบ่งกลุ่มครัวเรือนยากจนเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือที่สอดคล้องกับสภาพจริง และการช่วยเหลือที่แม่นยำตรงประเด็น

กลไกการจำแนกครัวเรือนประกอบด้วย

- 1 เทศบาลตำบล ทำหน้าที่ประสานผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน
- 2 ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชน ทำหน้าที่ประเมินครัวเรือนยากจน
- 3 ผู้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ทีมวิจัย และผู้จ้างงาน U2T

กระบวนการจำแนกครัวเรือน

- 1 ออกแบบแบบประเมินที่ใช้ในการจำแนกครัวเรือนยากจน
- 2 เตรียมข้อมูลครัวเรือนยากจน โดยนำข้อมูลจากระบบข้อมูลแยกทีละครัวเรือน ด้วยโปรแกรม Google AppSheet เพื่อใช้ในการสอบถามข้อมูลปัจจุบันและจำแนกครัวเรือน ดังภาพที่ 3
- 3 ประสานพื้นที่ผ่านกลไกเทศบาลตำบลไปยังผู้นำชุมชนเพื่อจำแนกครัวเรือนยากจน
- 4 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนแยกตามหมู่บ้าน เนื่องจากผู้นำชุมชนรู้จักลูกบ้านของตนเป็นอย่างดี และสามารถให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแต่ละครัวเรือนได้
- 5 บันทึกข้อมูลลงระบบคอมพิวเตอร์

โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดสกลนคร EP2/2564

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สถาบันวิจัยและพัฒนา

สอบถามการใช้งาน/แจ้งปัญหาแอปพลิเคชัน 082 2734049 สมาชิกเครือข่าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สถาบันวิจัยและพัฒนา

โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดสกลนคร EP2/2564

1.1. เข้าสู่ระบบ (สแกนQRหรือลิงค์)

<https://www.appsheet.com/start/5e8e944b-8ae5-4dad-b4cb-698156c4491d>

1.2. ได้ E-mail เพื่อใช้งานได้

Sign in with:

 Google

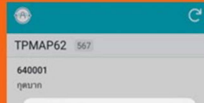
By signing in, you agree to the [terms of service](#) and [privacy policy](#).

ไปยัง Google AppSheet

อีเมลที่เชื่อมโยงกับบัญชีของคุณคือ **povertysnru54@gmail.com**

หากมีอีเมลอื่น **2. ใส่อีเมลตัวนี้ที่กดถัดไป**

สร้างบัญชี **ต่อไป**

4. เลือกทดลองเพื่อที่แอปฯเข้าถึงผ่านแบ่ง และกดลิงก์ในโทรศัพท์

5. เข้าสู่ระบบได้เรียบร้อยแล้ว

โครงการภายใต้ทุนวิจัยจากหน่วยงานสนับสนุนและสนับสนุนโดย สสส

ภาพที่ 3 โปรแกรม Google AppSheet นำเข้าข้อมูลและรายงานข้อมูลครัวเรือน

ครัวเรือนยากจนอำเภอกุดบากสามารถจำแนกการพัฒนาครัวเรือนเพื่อการส่งต่อออกเป็น **ครัวเรือนพึ่งพิง/สงเคราะห์/เปราะบาง** ครัวเรือนต้องปรับแนวคิด ครัวเรือนพัฒนาอาชีพ/ส่งเสริมเป็นผู้ประกอบการ และครัวเรือนที่แก้ปัญหาเองได้ รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลการจัดเก็บแบบสอบถามอำเภอกุดบาก

ระดับกลุ่ม ความยากจน	ครัวเรือนพึ่งพิง/ สงเคราะห์/ เปราะบาง	ครัวเรือนต้องปรับ แนวคิด	ครัวเรือนพัฒนาอาชีพ/ ส่งเสริมเป็นผู้ประกอบการ	ครัวเรือนที่แก้ปัญหา เองได้
อยู่ลำบาก	88	6	31	7
อยู่ยาก	71	16	59	10
อยู่พอได้	74	12	648	611
อยู่ดี	21	8	413	659
รวม	254	42	1,151	1,287

สามารถสรุปได้ว่ามีลักษณะ ครัวเรือนพึ่งพิงหรือเปราะบาง มีลักษณะเป็นครัวเรือนที่อยู่ลำบาก

1) ครัวเรือนผู้สูงอายุ (ไม่มีวัยอื่นอาศัยอยู่ด้วย)/ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุกับเด็กวัยเรียนและก่อนวัยเรียน

2) ครัวเรือนที่ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เช่น ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง สร้างบ้านในที่ดินที่ตนเองไม่มีเอกสารสิทธิอาศัยบ้านญาติ/พี่น้อง

3) ครัวเรือนรายได้น้อย

4) ครัวเรือนรายได้น้อยที่มีผู้สูงอายุ/ผู้พิการ และไม่ได้รับสวัสดิการ

5) ครัวเรือนรายได้น้อยที่มีผู้ป่วยติดเตียง/ผู้ป่วยเรื้อรังที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ (ป่วยเรื้อรัง ช่วยเหลือตนเองได้ แต่ทำงานหนักไม่ได้)

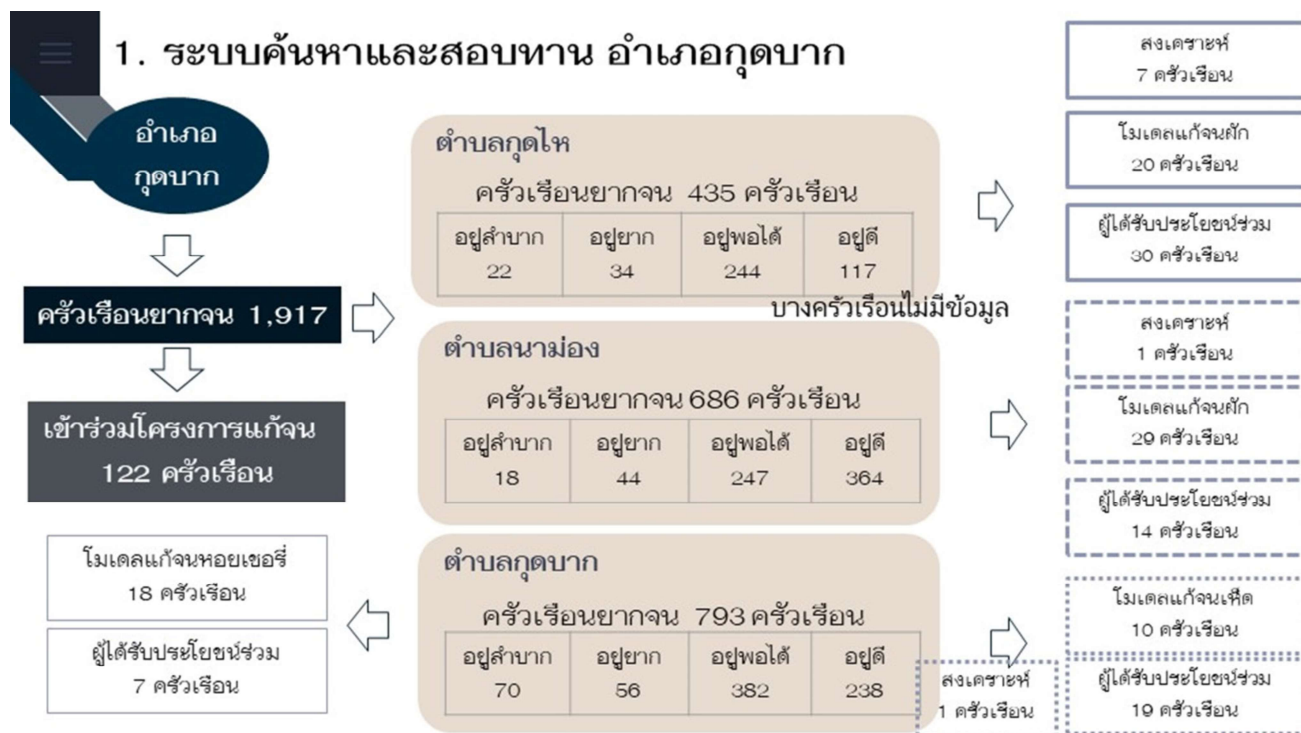
ครัวเรือนต้องปรับแนวคิด เป็นครัวเรือนที่มีทุนการดำรงชีพแต่ไม่จวนจวดยช่วยเหลือตนเอง ไม่อยากแก้ไขหรือทำให้ตนเองหลุดพ้นจากความยากจน หรือมีทัศนคติทางลบ มองโลกในแง่ร้ายต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน พึ่งพิงสวัสดิการจากรัฐ

ครัวเรือนพัฒนาอาชีพหรือครัวเรือนส่งเสริมเป็นผู้ประกอบการ เป็นครัวเรือนที่มีทุนการดำรงชีพ และสามารถนำทุนที่มีไปสร้าง

การเปลี่ยนแปลงให้กับครัวเรือนได้ พร้อมรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ เปิดโอกาสให้กับตนเองในการพัฒนา และมีความพร้อมที่จะยกระดับครัวเรือนของตนให้พ้นจากความยากจน

จากการจำแนกครัวเรือนยากจน พบว่าครัวเรือนที่อยู่ลำบากจะต้องส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือเป็นลำดับแรก โดยทำการส่งต่อจำนวน 5 ครัวเรือน ส่วนครัวเรือนอยู่ยากบางส่วนเป็นประเภทสงเคราะห์และบางส่วนสามารถพัฒนาได้ ครัวเรือนอยู่พอได้ และอยู่ดี เป็นครัวเรือนที่มีทุนด้านแรงงานพร้อมสำหรับการยกระดับอาชีพและเพิ่มรายได้ โดยช่วยในการพัฒนาอาชีพผ่านโมเดลแก๊จน ดังภาพที่ 4

จากการประชุมกลุ่มตัวแทนหน่วยงาน และผู้นำชุมชน ได้วิเคราะห์และพิจารณาร่วมกันว่า ควรมีการนำครัวเรือนที่ไม่ยากจนออกจากระบบ หรือกรณีครัวเรือนยากจนได้รับการพัฒนา มีรายได้เพิ่มขึ้น ผลรวมรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนสูงกว่าเส้นความยากจน ควรมีครัวเรือนที่มีลักษณะนี้ออกจากระบบ โดยผู้นำชุมชนให้แนวทางว่า “**จำเป็นอย่างไรก็ต้องมีการสอบถามข้อมูล มีกระบวนการในการเอารายชื่อออก เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่มีปัจจุบันมีขอบเขตกว้างเกินไปควรตีกรอบข้อมูลให้แคบลง และให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำ ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด**” ดังนั้นกลไกการคัดคนออกจากระบบฐานข้อมูลต้องมีเกณฑ์หรือเงื่อนไขในการพิจารณาร่วมกับ ทุนดำรงชีพ 5 ด้าน

ข้อมูล ณ วันที่ 7 พฤษภาคม 2565

ภาพที่ 9.4 การค้นหาสอบทานครัวเรือน อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร

1.3

การวิเคราะห์ปัจจัยเศรษฐกิจชุมชน ที่ส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือน ยากจน

การวิเคราะห์ปัจจัยเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือนยากจนด้วยเทคนิคเหมือนจำลองมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโมเดลที่มีประสิทธิภาพในการจำแนกปัจจัยเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งผลต่อรายได้ครัวเรือนยากจน และวิเคราะห์ปัจจัยเศรษฐกิจชุมชนที่ส่งผลต่อรายได้ครัวเรือนยากจน จากฐานข้อมูลระบบ PPP Connexit ด้วยเทคนิค Nave Bayes พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจนมีลักษณะดังนี้

(1) คุณภาพภาพ ครัวเรือนอาศัยอยู่กับผู้อื่น ปลุกบ้านของที่ดินคนอื่น บ้านมีสภาพทรุดโทรม หรือ วัสดุก่อสร้างบ้านไม่ถาวร เช่น ไม้ไผ่ แผ่นไม้อัด มุงจาก มุงหญ้าคา ใช้น้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ (เช่น น้ำบ่อ น้ำห้วย บาดาล อ่างเก็บน้ำ น้ำฝน) และโทรศัพท์มือถือไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต

(2) คุณเศรษฐกิจมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเองน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ไร่ มีรายได้จากการทำนาอยู่ระหว่าง 1-20,000 บาท/ปี มีรายได้รวมจากการทำพืชอุตสาหกรรมน้อยกว่าหรือเท่ากับ 25,000 บาท/ปี

(3) คุณทรัพยากรธรรมชาติ ครัวเรือนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้

(4) คุณสังคม ครัวเรือนไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ/การผลิต/แปรรูปและกลุ่มการเงิน

(5) คุณมนุษย์ สมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจนมีลักษณะดังนี้

(1) คุณเศรษฐกิจ ครัวเรือนมีรายได้จากหลายแหล่งคือ รายได้จากสัตว์ปีก หมู วัว/ควาย รายได้รวมจากการทำนามากกว่า 30,000 บาท/ปี รายได้รวมจากผักและผลไม้ไม่น้อยกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท/ปี รายได้รวมจากการทำพืชไร่ไม่น้อยกว่า 10,000 บาท/ปี รายได้รวมจากการทำพืชไร่มากกว่า 20,000 บาท/ปี

2. การพัฒนาระบบการส่งต่อความช่วยเหลือและข้อมูลย้อนกลับ

คณะผู้วิจัยพัฒนาระบบส่งต่อและข้อมูลย้อนกลับครัวเรือนยากจนเป็นการทำงานผ่านกลไกระหว่างหน่วยงานระดับอำเภอและตำบล จำนวน 2 ระบบ ได้แก่ ระบบการส่งต่อความช่วยเหลือและระบบร้องขอความช่วยเหลือ ซึ่งการดำเนินงานวิจัยในปี 2564 ได้ทดลองใช้ระบบเพียงระบบส่งต่อเท่านั้น ซึ่งระบบนี้มีการส่งต่อครัวเรือนยากจนให้ได้รับความช่วยเหลือ 2 แนวทาง คือ 1) การส่งต่อแบบสงเคราะห์สำหรับครัวเรือน อยู่ลำบาก หรืออยู่ยาก ไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น เทศบาล อบจ. เพื่อแก้ปัญหาภาวะพึ่งพิง/ซ่อมแซมบ้านทรุดโทรม และ 2) การส่งต่อสู่โมเดลแก๊งพัฒนาอาชีพ ดังภาพที่ 5-8

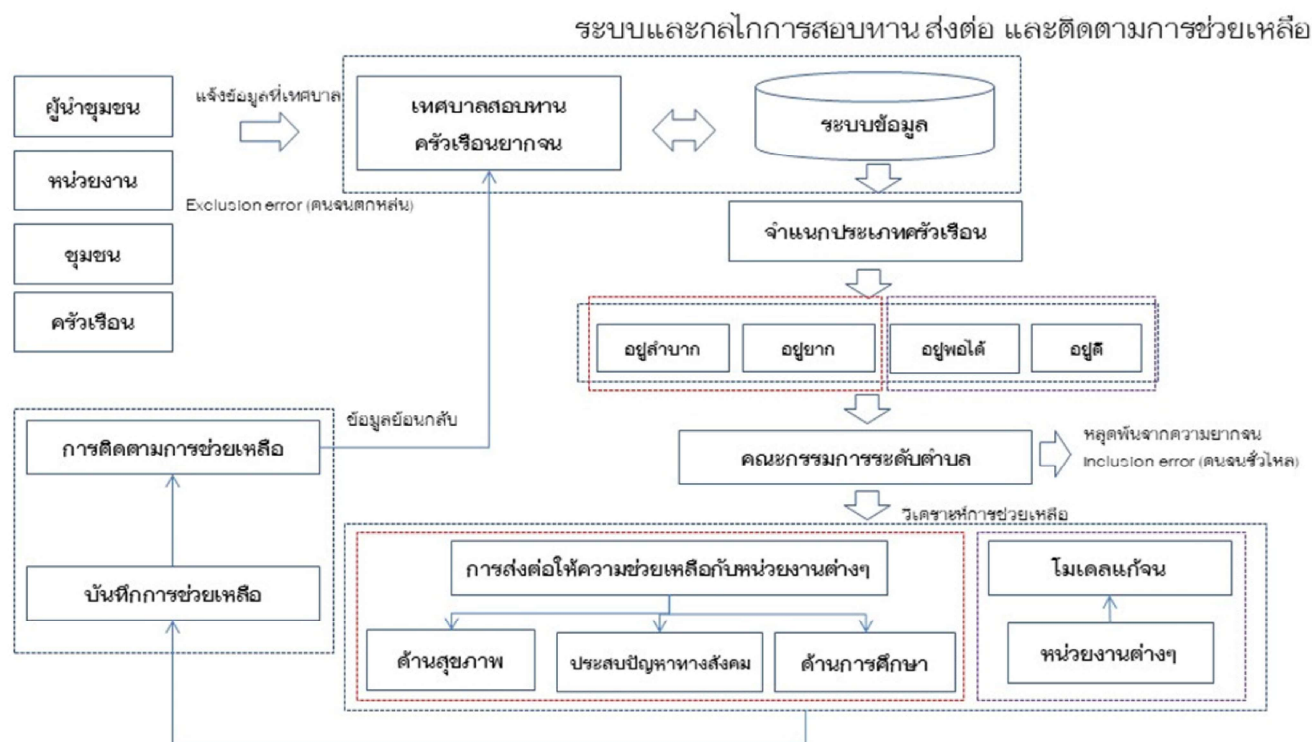
2.1

กลไกการส่งต่อและป้อนข้อมูล ย้อนกลับครัวเรือนยากจน แบบสงเคราะห์

กลไกการส่งต่อครัวเรือนยากจนในพื้นที่ไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดำเนินการ 2 รูปแบบ ได้แก่

1) การส่งต่อผ่านภาคีเครือข่ายระดับตำบล ได้แก่ เทศบาล ผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชนร้องขอความช่วยเหลือผ่านทางกองสวัสดิการ เพื่อนำส่งเรื่องให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือทำการช่วยเหลือในเบื้องต้นตามงบประมาณที่มี หรือการส่งต่อผ่านเครือข่ายระดับอำเภอ โดยผู้นำชุมชนร้องขอความช่วยเหลือส่งข้อมูลผ่านไปยังอำเภอเพื่อช่วยเหลือต่อไป และเมื่อดำเนินแล้วเสร็จจึงได้มีการบันทึกลงในระบบเพื่อนำข้อมูลไปใช้ได้ในอนาคต

2) การส่งต่อครัวเรือนยากจนผ่านระบบข้อมูล PPPCONNEXT โดยใช้ข้อมูลในการจำแนกครัวเรือน สงเคราะห์ เช่น ครัวเรือนที่บ้านทรุดโทรม ไม่ได้รับสวัสดิการ ไม่มีไฟฟ้า ป่วย พิการ ซึ่งหน่วยงานกองสวัสดิการสามารถเข้าถึง สืบค้น และส่งต่อข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามภารกิจ และเมื่อดำเนินแล้วเสร็จ กองสวัสดิการจึงได้มีการบันทึกลงในระบบเพื่อนำข้อมูลไปใช้ได้ในอนาคต

ภาพที่ 5 การค้นหาสอบทานครัวเรือน อำเภอ กุดบาก จังหวัดสกลนคร

ผลการพัฒนา และใช้ระบบการส่งต่อ ย้อนกลับความช่วยเหลือ

คณะผู้วิจัยพัฒนาแอปพลิเคชันระบบส่งต่อและติดตามความช่วยเหลือให้เป็นโมเดลแก้จน โดยอาศัยพื้นฐานจากระบบฐานข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับพื้นที่ PPPCONNECT และพัฒนาเป็น P2P Application (**Poverty to Prosperity**) ดังภาพที่ 6 เพื่อปรับการใช้ตัวอย่างงานให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของหน่วยงานในพื้นที่ ปฏิบัติการนำร่องระดับตำบลโดยกองสวัสดิการเทศบาลตำบลกุดไท อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร เพื่อประโยชน์การค้นหาครัวเรือนยากจนที่มีผู้ป่วยติดเตียง จากฐานข้อมูล PPP CONNEXT แสดงรายชื่อครัวเรือนที่มีผู้ป่วยติดเตียง จากนั้นค้นผู้ป่วยติดเตียงตามรหัสครัวเรือนหรือ HC จะปรากฏรายชื่อประชาชนหรือผู้พึ่งพิงประมาณจำนวน 5 ราย ซึ่งผู้ป่วยทั้ง 5 รายได้รับความช่วยเหลือจากเทศบาลตำบลกุดไทเบื้องต้น เป็นของใช้ที่

จำเป็นสำหรับผู้ป่วย เช่น อาหาร ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ นอกจากนั้นกองสวัสดิการได้ส่งรายชื่อครัวเรือนที่มีคนพิการอาศัยร่วม และสภาพบ้านไม่เอื้ออำนวยกับผู้พิการ ให้กับองค์การบริหารปกครองส่วนจังหวัดสกลนคร และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสกลนคร เพื่อจอร์บบประมาณสนับสนุนซ่อมแซมต่อไป

2.2

การส่งต่อและติดตามการ ให้ความช่วยเหลือกรณี พัฒนาอาชีพ

จากการใช้งานระบบเพื่อค้นหาครัวเรือนที่จะส่งต่อเข้าร่วมกิจกรรมโมเดลแก๊จนด้วยการสืบค้นข้อมูลครัวเรือนยากจนในอำเภอ กุดบาก ด้วยเงื่อนไขศักยภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร การมีที่ดิน และแหล่งน้ำในการเกษตร และครัวเรือนสมัครใจเข้าร่วมการพัฒนาอาชีพ จำนวน 59 ครัวเรือน นอกจากนั้นทำการประชาสัมพันธ์กิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพทางด้านการเกษตรมีครัวเรือนนอกฐานข้อมูลที่น่าสนใจและสมัครเข้าร่วมจำนวน 63 ครัวเรือน ดังตารางที่ 3

ผลการส่งต่อ

ครัวเรือนที่พึงพึงเปราะบางส่งต่อความช่วยเหลือ

- ส่งต่อเทศบาลตำบลกุดแฮด จำนวน 11 ครัวเรือน
- ส่งต่อเทศบาลตำบลกุดบาก จำนวน 1 ครัวเรือน

โมเดลแก๊จนการพัฒนาอาชีพ

- อบรมการเพาะเห็ด 63 ครัวเรือน
- การจัดตั้งกลุ่มเห็ดอินทรีย์รวมเผ่า 23 ครัวเรือน

ภาพที่ 7 การดำเนินงานระบบส่งต่อช่วยเหลือและข้อมูลย้อนกลับ ตำบลกุดบาก

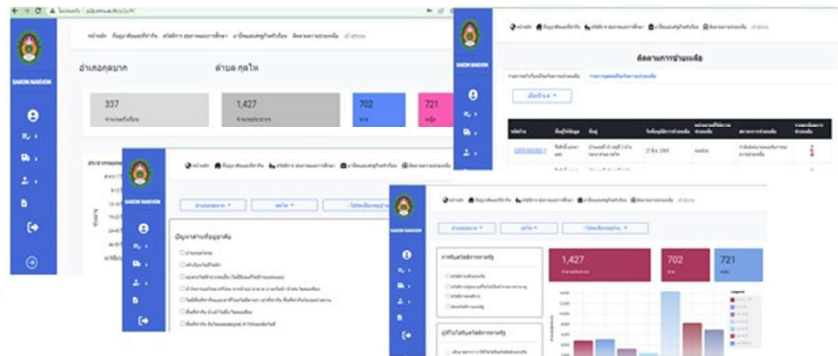
ระบบส่งต่อและติดตามความช่วยเหลือ

พื้นที่ดำเนินการ : ตำบลกุดไฮ อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร

หน่วยงาน : เทศบาลตำบลกุดไฮ

กลไกความช่วยเหลือ

★หน่วยงานในพื้นที่

เทศบาลตำบล

กองสวัสดิการ -> สวัสดิการประชาชน

กองช่าง -> ช่อมแซม

แผนงานบริหารสาธารณสุข -> สุขภาพ

★หน่วยงานระดับจังหวัด

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของจังหวัดสกลนคร ->

ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทางสังคม ช่อมแซมบ้าน ทุนการดำรงชีพ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร -> ช่อมแซมบ้าน

★ภาคประชาชน

กลุ่มชนชั้นอินทรีย์ -> พัฒนาอาชีพ

ผลการส่งต่อ

ผู้พึงพึงเปราะบางส่งต่อความช่วยเหลือ

❖ส่งเทศบาลตำบลกุดไฮ จำนวน 5 ครั้งเรือน

❖ส่งต่อ พมจ. 2 ครั้งเรือน

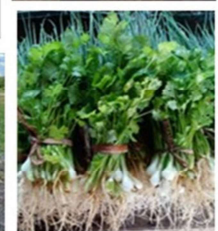

พัฒนาอาชีพ โมเดลแก๊จน

กลุ่มเป้าหมายจำนวน 57 ครั้วเรือน (ฝึกแปรงรวม/แปรงครั้วเรือน)

จัดตั้งกลุ่มอาชีพ

ชื่อกลุ่ม	เข้าร่วมโครงการ	ผู้ได้รับ ผลประโยชน์
1. ฝึกแปรงบึงอาคะ	28 ครั้วเรือน	58 ครั้วเรือน
2. เกษตรกฤษฎีใหม่ (ค้อน้อย ค้อใหญ่)	18 ครั้วเรือน	20 ครั้วเรือน
3. เกษตรกรอินทรีย์ชุมชน บ้านกลาง	11 ครั้วเรือน	11 ครั้วเรือน

ภาพที่ 8 การดำเนินงานระบบส่งต่อช่วยเหลือและข้อมูลย้อนกลับ ตำบลกุดไฮ

ตารางที่ 3 จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมโมเดลแก๊จนอาชีพ

ตำบล	จำนวนครัวเรือน		รวม
	ฐานข้อมูล PPP Connex	นอกฐานข้อมูล PPP Connex	
กุดโง่	20	30	50
นาม่อง	29	14	43
กุดบาก	10	19	29
รวม	59	63	122

การวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือนยากจนจากระบบการส่งต่อกรณีพัฒนาอาชีพ คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบฟอร์มการนำเข้าข้อมูลครัวเรือนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม จากรายชื่อสมาชิกครัวเรือนในตารางที่ 3 ผ่านเอกสารการรับสมัคร และข้อมูลในเอกสารรับสมัครจะถูกบันทึกข้อมูลลงฐานข้อมูล สามารถวิเคราะห์ศักยภาพหรือคุณลักษณะครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการได้ พบว่า ครัวเรือนตำบลกุดโง่เข้าร่วมพัฒนาอาชีพผ่านโมเดลแก๊จน “การปลูกผักปลอดภัยรวมแปลง” จำนวน 50 ครัวเรือน มีทั้งปลูกแบบแปลงครัวเรือน แปลงรวมแบบยกแคร่ หรือทั้งสองแบบ โดยใช้พื้นที่รอบบึงอาคะ และหนองสองพี่น้อง จากการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับจากการปฏิบัติการโมเดลแก๊จนในระบบ พบว่า ครัวเรือนสามารถนำผลผลิตไปขายที่ตลาดวันอาทิตย์ข้างอำเภอทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

3. การพัฒนาโมเดลแก๊จนด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม

โมเดลแก๊จนในอำเภอกุดบาก เป็นชุดปฏิบัติการสำหรับครัวเรือนเพื่อการส่งต่อความช่วยเหลือบนฐานทุนชุมชน/ครัวเรือน สำหรับครัวเรือนกลุ่มอยู่พอได้และอยู่ดี ออกแบบด้วยกลไกการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับพื้นที่บนหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-Based Approach) ของกรอบการวิเคราะห์ทุนดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) ที่ได้รับการได้ชจากทีมกลาง มุ่งเน้นมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างเสริมความมั่นคงในชีวิตในมิติทุนต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ การพัฒนาความรู้และทักษะ การสร้างทุนทางสังคมเครือข่าย การให้การสนับสนุนอุปกรณ์เทคโนโลยี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยการนำความรู้งานวิจัยผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทกลุ่มเป้าหมาย ทำงานร่วมกับภาคีภาครัฐ ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ครัวเรือนคนจนได้รับความช่วยเหลือหรือได้รับการพัฒนาอาชีพ ร้อยละ 6.33 ของครัวเรือนคนจนเป้าหมาย (122 จาก 1,925 ตามตารางที่ 1, 3 และภาพที่ 8)

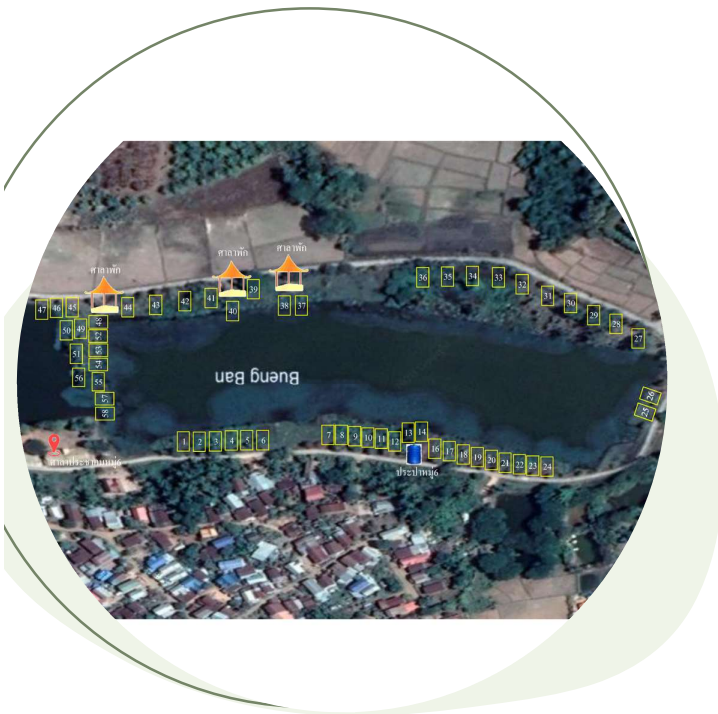
3.1

การวิเคราะห์บริบทพื้นที่

อำเภอ กุดบาก กำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้เป็นเมืองต้นแบบด้านเกษตรปลอดภัย และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่การเกษตรบางแห่งไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่มีโอกาสเช่าที่ดินจากราชพัสดุ ที่ดินสาธารณะที่ได้รับอนุญาตแล้ว หรือที่ดินในเขต สปก. เป็นต้น ส่วนใหญ่มีทักษะการเกษตร ประกอบอาชีพหลากหลาย รายได้ไม่แน่นอน ได้แก่ การกรีดยางเป็นอาชีพหลักเพราะปลูกมาแล้วเป็นเวลานาน ทำนาเป็นวัฒนธรรมอาชีพเพื่อผลิตอาหารหลักครัวเรือน ปลูกพืชหลังนา/ผักเพื่อสร้างรายได้เสริมและผลิตอาหารครัวเรือน เลี้ยงวัวหรือควายเป็นเงินออม เป็นต้น การประกันราคาสินค้าเกษตร เช่น ราคายางเหมือนจะเป็นโมเดลแก้จนที่เป็นทางรอดของครัวเรือน แต่เป็นตัวอย่างที่พัฒนาไม่แน่นอน การเกษตรต้องอาศัยแหล่งน้ำ มีกลุ่มทอผ้าย้อมคราม ผ้าฝ้ายธรรมชาติ กลุ่มสินค้า OTOP ที่มีความเข้มแข็ง สามารถผลิตสินค้าในการออกวางขายได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติและทุนเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ยังมีองค์กรชุมชนในพื้นที่เป็นทุนสังคมที่มีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนธรรณอินทรีย์ ต.กุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร ที่เพิ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๐ นำโดยคุณอำนวย ใจศิริ ประธานกลุ่ม และนายเชษฐา สุงประเสริฐ ที่ปรึกษากลุ่ม อดีตประธานสหพันธ์เกษตรกรมัยยืนแห่งประเทศไทย ขับเคลื่อนมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม SDGsPGS เพื่อให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่เบียดเบียนตนเองและสังคม ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและเครือข่ายต้องมีการรับรองมาตรฐาน เพื่อส่งออกผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ไปสู่ตลาดที่กว้างขึ้น เป็นต้นแบบกลุ่มวิสาหกิจที่ไม่มีที่ดินตนเอง แต่ขอเช่าที่ราชพัสดุ ทะเบียนราชพัสดุที่ สน.๑๒๙๓ พื้นที่ ๒๗.๕ ไร่ ถนนสุขาภิบาล ๑ ต.กุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร เพื่อใช้เป็นแปลงเกษตรอินทรีย์แปลงใหญ่ ที่เกษตรกรทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ เรียนรู้และรับคำแนะนำ รวมถึงฝึกปฏิบัติการทำการเกษตรในระบบอินทรีย์ และจัดการผลผลิต จัดสรรผลกำไร

ผลกำไรแบบแบ่งปันและเป็นธรรม ซึ่งถือว่าเป็น **กลไกเชิงโครงสร้าง** ที่คณะผู้วิจัยนำมาเป็นกลยุทธ์การดำรงชีพ สร้างการรับรู้ธุรกิจเพื่อสังคม โดยหนุนเสริมให้ใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นศูนย์บ่มเพาะธุรกิจเพื่อสังคมระดับอำเภอ เพื่อเป็นพี่เลี้ยงให้กลุ่มอาชีพพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจเพื่อสังคมระดับตำบลต่อไป

บริบท-แนวโน้ม	ทุนฐานดำรงชีพ	กลไกเชิงสถาบันโครงสร้าง-กระบวนการ	กลยุทธ์การดำรงชีพ	ผลลัพธ์การดำรงชีพ
1.สกลนครมียุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเกษตรปลอดภัย 2.วิถีชีวิต วัฒนธรรม ชุมชนมีการแบ่งปัน 3.ความเสี่ยง เช่น น้ำท่วมแล้ง โรคระบาด ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง	1.มีวัยแรงงาน มีทักษะทางด้านเกษตร 2.มีพื้นที่ทำกิน 3.ทักษะ IT น้อย 4.ปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำ 5.รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตร มีหนี้สิน 6.มีทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ผลผลิตจากป่า 7.ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูล	1.ข้อจำกัดด้านเอกสารสิทธิ์ 2.โอกาส ใช้ที่ดิน ราชพัสดุ สปก. ที่สาธารณะ 3.สมาพันธ์เกษตรกรยั่งยืน สกลนคร 4. เครื่องมือ SDGsPGS มีสัมมาอาชีพพอเพียง ใช้ทรัพยากรในพื้นที่	1.เศรษฐกิจหมุนเวียนชุมชน 2.ปฏิบัติการบนฐานทุนครัวเรือน 4.อาชีพในครัวเรือน เกษตรปศุสัตว์ ประมง 5. SE รวมกลุ่ม แบ่งปัน เกื้อกูล 6.แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต (mindset)	1.ทุนมนุษย์ มีรายได้เพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหาร 2.ทุนมนุษย์ มีทักษะการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น 3.ทุนสังคม ระบบและกลไกสวัสดิการถ้วนหน้าแบบเกื้อกูลในชุมชน เตรียมออกจากวัฏจักรความจน 4.คนจนเข้าสู่ห่วงโซ่ธุรกิจเพื่อสังคมสู่ความเสมอภาคของรายได้ 5.ทุนสังคม การบริหารจัดการกลุ่ม

Evidence-based OM: กลยุทธ์การใช้ชุดโปรแกรม OM ระดับครัวเรือน อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

ทุนมนุษย์	ทุนกายภาพ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนธรรมชาติ	ทุนสังคม
- มีจำนวนวัยแรงงาน - มีทักษะทางการเกษตร แต่มีทักษะเทคโนโลยีน้อย - ไม่มีสมาชิกรับราชการประจำ	- มีไฟฟ้า แต่ไม่ประปาไม่ครอบคลุม ถนนหนทางดี - มีพื้นที่ทำกินทางการเกษตร แต่มีปัญหาเรื่องน้ำเข้าไม่ถึงแปลงที่ดิน บางครัวเรือนไม่มีที่ดิน - ครัวเรือนมีอุปกรณ์สื่อสาร แต่มีทักษะเทคโนโลยีน้อย - มียานพาหนะ เช่น จักรยานยนต์	- รายได้ครัวเรือนมาจากอาชีพภาคการเกษตร โดยเฉพาะทำนา มีอาชีพปลูกผักหลังนาเพื่อบริโภค ไม่มีกิจการร้านค้า - มีหนี้สิน เงินออมน้อย - รายได้จากเบี้ยยังชีพ - รายจ่ายครัวเรือนเพื่อบริโภคและการศึกษาบุตรหลาน	มีทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำและผลผลิตจากป่า	- ครัวเรือนไม่เคยใช้ความรู้จากผู้มีความรู้ - ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มที่เป็นผล - มีการช่วยเหลือกันตามธรรมเนียมประเพณี (ไม่ต้องเกณฑ์/บังคับ)

โอกาสเชิงพื้นที่เชื่อมต่อ OM : ตลาดชุมชน ตลาดพอใจ โครงการ SoBIC และเครือข่าย

กลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมกรณีอินทรีย์ (โรงเรียน พื้นที่ราชพัสดุ) บริษัทประชารัฐรักสามัคคี (ทุนกู้ยืม)

สมาพันธ์เกษตรกรยั่งยืนสกลนคร (มาตรฐานแบบมีส่วนร่วม SDGsPGS)

พื้นที่สาธารณะที่ได้รับอนุญาตให้ใช้โดยหน่วยงานเจ้าของพื้นที่

ภาพที่ 9 บริบทพื้นที่และการออกแบบโมเดลแก้น อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

3.2

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายเป็นครัวเรือนที่มีข้อมูลในระบบ PPPCONNECT ได้รับการยินยอมจากครัวเรือนและรับรองจากผู้นำพื้นที่ว่ามีคุณสมบัติตรงที่เหมาะสมปฏิบัติการโมเดลแท่งเงิน ยิ่งไปกว่านั้นโมเดลแท่งเงินยังได้สร้างโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายที่มีใช้ครัวเรือนตามฐานข้อมูลความยากจน PPPCONNECT ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ความเป็นอยู่ในครอบครัวไม่มีเสถียรภาพ ครัวเรือนประสบปัญหานี้สินต้องกลับมาทบทวนใหม่ กลายเป็นครัวเรือนอ่อนไหวด้วยสถานการณ์ดังกล่าว จึงต้องแสวงหาทางออก สร้างอาชีพเพื่อมีรายได้ที่จะสามารถกลับมาดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพอีกครั้ง รวมจำนวนทั้งสิ้น 122 ครัวเรือน

3.3 โมเดลแก้งน

ระบบการผลิตการปฏิบัติการโมเดลแก้งนเน้นครัวเรือนให้เข้าสู่ห่วงโซ่ (Pro-poor Value Chain) หรืออุตสาหกรรมการผลิตของกลุ่มอาชีพในท้องถิ่นที่เข้มแข็งและพร้อมเป็นพี่เลี้ยง/เครือข่าย ดูแล ช่วยเหลือครัวเรือนยากจน สามารถยกระดับครัวเรือนได้ คณะผู้วิจัยเชื่อว่าชุมชนท้องถิ่นจะช่วยเหลือเกื้อกูลครัวเรือนยากจนด้วยกันก่อน เพราะผ่านชุดประสบการณ์ชีวิตเดียวกันย่อมเข้าใจสถานการณ์ที่พัฒนา ตลอดจนส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อให้มีโอกาสรับการสนับสนุนความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน และกระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมในพื้นที่ต่อไป

ออกแบบโมเดลแก้งนอาศัยข้อมูลระบบครัวเรือนความยากจนระดับพื้นที่และการวิเคราะห์ทุนดำรงชีพครัวเรือน ตามหลักการ “ข้อมูลแม่นยำ-ระบบแม่นยำ-OM เหมาะสม” ด้วยกิจกรรมกระบวนการ “ปลูกความคิด ปลูกชีวิต ปลูกจิตวิญญาณ” ส่งเสริมมาตรฐานการผลิตภาคครัวเรือนด้วยเทคโนโลยีนวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อสร้าง/เพิ่มรายได้อย่างสม่ำเสมอ สร้างโอกาสการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมให้เป็นสวัสดิการเกื้อกูลกัน ออกแบบโมเดลแก้งนครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และสิ่งแวดล้อมและนำเสนอในการประชุมร่วมระหว่างหน่วยงานระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับครัวเรือนเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2565 เพื่อสร้างการยอมรับความเข้าใจร่วม ตระหนักร่วม ดำเนินการร่วมกันแบบหุ้นส่วน ซึ่งโมเดลแก้งน “กุศบาทโมเดล” (ภาพที่ 10) ประกอบด้วย

ภาพที่ 10 โมเดลแก้งน พัฒนาคนกุศบาท

1

การออกแบบ

โมเดลที่ 1 ระบบแอปพลิเคชัน “P2P Application”

โดยพัฒนาจากระบบPPPCONNECT เกิดระบบค้นหาสอบทานครัวเรือนอำเภอกุดบากในระบบได้ 1,925 ครัวเรือน ระบบส่งต่อครัวเรือนยากจนเพื่อการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและความเป็นอยู่ 10 ครัวเรือน ส่งต่อครัวเรือนยากจน เพื่อปฏิบัติการโมเดลแก่งจันจำนวน 122 ครัวเรือน ทดสอบระบบข้อมูลย้อนกลับ ช่วยเหลือครัวเรือน และระบบขอความช่วยเหลือ เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และความต้องการการใช้ข้อมูลครัวเรือนของหน่วยงานระดับตำบล โดยทดลองนำร่องที่เทศบาลตำบลกุดโง้ง

2

โครงการนำร่อง

“ปฏิบัติการแก่งจันบนฐานทุนครัวเรือน”

ส่งเสริมกิจกรรมการปลูกผักอาชีพหลังนา บริเวณรอบบึงอาคะ บ้านกุดโง้ง ตำบลกุด พื้นที่สาธารณะแห่งอนุญาตทำการเกษตรลักษณะปลูกเป็นแบบขุดแปลง ปลูกผักที่เก็บผลผลิตได้ใน 31 - 50 วัน สามารถมีรายได้หลังฤดูทำนาเฉลี่ย 3,000 บาทต่อเดือน เกิดการจัดตั้งกลุ่ม “ผักแช่บึงอาคะ” ผลิตผักปลอดภัยเป็นอาหารครัวเรือน จำหน่ายในชุมชน **คณะผู้วิจัยวิเคราะห์พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าใหม่ด้วยโมเดลแก่งจันที่ 2 “ผักปลอดภัยรวมแปลง”** (ภาพที่ 11) ดำเนินการในพื้นที่ตำบลกุดโง้งจำนวน 50 ครัวเรือน ส่งเสริมการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ได้แก่ การปลูกรวมแปลงแบบยกแคร่หรือยกแปลงเพื่อป้องกันน้ำท่วมแปลงและการปนเปื้อนจากแปลงดิน การใช้เทคโนโลยีให้น้ำน้อยสำหรับการปลูกผักในระบบเกษตรอินทรีย์ด้วยการกระจายน้ำแบบฉีดฝอยเพื่อลดก่อนเวลาการรดน้ำและเพิ่มแรงดันน้ำในเวลาที่ใช้พร้อมกัน การส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ไม่ใช้สารเคมี สร้างชุมชนสุภาพที่มีความเชื่อมั่นต่อกัน สร้างสัมมาอาชีพและสร้างโอกาสให้ได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม SDGsPGS สร้างกระบวนการบริหารจัดการกลุ่ม เกิดภาคีสันนิบาตต่อเนื่อง

สร้างรายได้ไม่เป็นตัวเงินจากผักครัวเรือนละประมาณ 1,200 บาทต่อเดือน (ภาพที่ 12) ส่วน**ตำบลนาม่องจำนวน 43 ครัวเรือน** ดำเนินการเพียงกิจกรรม “ปลูกความคิด” เพื่อพัฒนาทักษะและสร้างรายได้จากการการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้เป็นวัตถุดิบต้นทางแก่กลุ่มเป้าหมายในปี 2565

การดำเนินงาน OM ผักอินทรีย์

1) เวทีชุมชนเพื่อขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ SDGs PGS

กลุ่มเป้าหมาย 93 ครัวเรือน ด.กุดไฮ 50 ครัว. ด.นาม่อง 43 ครัว.

3) อบรมถ่ายทอดความรู้หลักสูตรเกษตรอินทรีย์ SDGs PGS

- สูตรการทำน้ำหมักปุ๋ยหมักชีวภาพให้ได้อาหารทางธรรมชาติที่ปลอดภัย
- กลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการทำน้ำหมักปุ๋ยหมักชีวภาพ
- การจัดการเครื่องแปลงปลูกผักหลังจากที่อบรมเสร็จ

5) การบริหารจัดการกลุ่ม

- จัดตั้งกลุ่มใหม่/ขยายผลกลุ่มเดิม
- ทักษะดิจิทัลสำหรับการขายสินค้าออนไลน์
- พัฒนาขีดความสามารถเกษตรกรสู่ผู้ประกอบการด้วยโมเดลธุรกิจ BMC

2) การศึกษาพื้นที่แปลงเกษตร

- แปลงรวม (ปีแรก 28 ครัว., หนองสองพี่น้อง 13 ครัว.)
- แปลงที่บ้าน (ด.กุดไฮ 9 ครัว. ด.นาม่อง 43 ครัว.)

4) ปฏิบัติการปลูกผัก และการตรวจมาตรฐานแปลงเกษตรอินทรีย์ SDGs PGS

- มอบปัจจัยการผลิตและวางแผนการปลูกร่วมกับ กอ.รณ.
- นัดกรรมเครื่องสูบน้ำพ่นไล่แมลงอาทิตย์ เจตโนโยธิการใช้น้ำน้อย
- การบันทึกข้อมูลการผลิต
- ขอรับรองการตรวจมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม SDGs PGS
- จำลองตลาด

ภาพที่ 11 โมเดลแท่ง “ผักปลอดภัยรวมแปลง” ตำบลกุดไฮ อ.กุดบาก จ.สกลนคร

ห่วงโซ่การผลิตผักปลอดภัย/อินทรีย์ (เดิม)

ต้นน้ำ

ผลผลิต 7 - 20 ก.ก./รอบ

กลางน้ำ

ราคา 10 - 35 บ./กล่อง/ถุง

ปลายน้ำ

ราคาผักสด 5 - 10 บ./มัด

ปลูกผักสวนไฮ (ไร่) ≈ 1 งาน - 1 ไร่
ปลูก พ.ค. - ต.ค. (ข้าวโพด แดงไทย พริกทอง)

ปลูกผักสวนครัว ≈ 1 งาน
ปลูก พ.ย. - เม.ย.
(ต้นหอม ผักชี ผักติ้ว คะน้า กวางตุ้ง)

ปัญหา

- มีโรคพืชและศัตรูพืชรบกวน เช่น เพลี้ย ตัวหนอน เชื้อรา
- ฤดูฝนน้ำท่วม (สวนครัว) ฤดูร้อนน้ำแล้ง (สวนไฮ)
- ต่างคนต่างปลูก เพื่อการบริโภค แบ่งปัน
- ไม่มีเวลาดูแลสม่ำเสมอ

ยกระดับกระบวนการผลิตด้วยมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม SDGs PGS และนวัตกรรม

ผักตอง **กิมจิสด** **สลัดโรล**

ปัญหา

- ขาดทักษะในการประเมินกำลังผลิต
- ขาดทักษะวางแผนการผลิต
- การแปรรูปไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริโภคชุมชน

พัฒนาขีดความสามารถเกษตรกรสู่ผู้ประกอบการด้วยโมเดลธุรกิจ BMC

ขายชาวบ้าน **ตลาดชุมชน** **ร้านค้าชุมชน**

ปัญหา

- ขาดการสื่อสารประชาสัมพันธ์
- ผู้บริโภคไม่มั่นใจในความปลอดภัย
- มีตลาดแคบภายในชุมชน

ทักษะดิจิทัลสำหรับการขายสินค้าออนไลน์และการทดลองตลาดระดับอำเภอ

ต่อ

การออกแบบโมเดลธุรกิจในตำบลกุดบาก นำแนวคิด Pro-Poor Value Chain

กลุ่มวิสาหกิจธรณีนอินทรีย์เป็นพี่เลี้ยงสร้างเครื่อง่ายการบริหารจัดการกลุ่ม ทำให้กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม กำหนดบทบาทหน้าที่ มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มที่ให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นตลอดการดำเนินงาน มีส่วนร่วมการวางแผนดำเนินงานตั้งแต่การผลิต การรวบรวม การแปรรูปขึ้นต้น การจำหน่ายผลผลิตแบบ pre-order เพื่อประมาณการรายรับรายจ่ายในแต่ละรอบการผลิต ผู้การจัดสรรผลกำไรที่เป็นระบบบนการยอมรับร่วมกันสร้างผู้ประกอบการใหม่บนรากฐานธุรกิจเพื่อสังคมร่วมกับเกื้อกูล สร้างอาชีพให้ครัวเรือนเปราะบางมีรายได้ ครัวเรือนสามารถและเพิ่มรายได้ต่อรอบการผลิต (3 เดือน) ประมาณ 1,000 บาทต่อเดือน และมีต้นทุนการผลิตอย่างต่อเนื่องจากการบริหารเงินทุนแบบ SE

การดำเนิน OM เพาะเห็ดขอนขาว

โครงการ P2P
กลุ่มวิสาหกิจ SE
นักรูจิ้ง

1) เวทีเจรจาเพื่อขับเคลื่อน
เกษตรอินทรีย์ SDGs PGS
กลุ่มเป้าหมายตำบลลูกดก 29
ครัวเรือน

2) การจัดเตรียมโรงเรือน และวัสดุอุปกรณ์การทำก้อนเห็ด

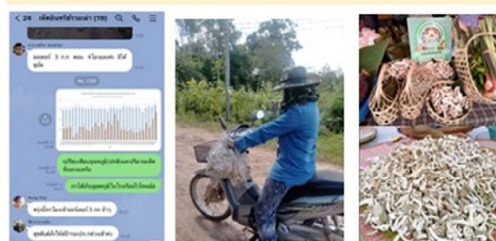
3) การปฏิบัติการปลูกเห็ด

- ทักษะการเพาะก้อนเห็ดขอนขาว (ผสมเชื้อเลี้ยง อัดก้อน นึ่งฆ่าเชื้อ หยอดเชื้อ)
- กระบวนการบ่มก้อนเชื้อเห็ด
- ทักษะการเปิดดอกเห็ด
- การเก็บเกี่ยวผลผลิตและการขาย การตลาด

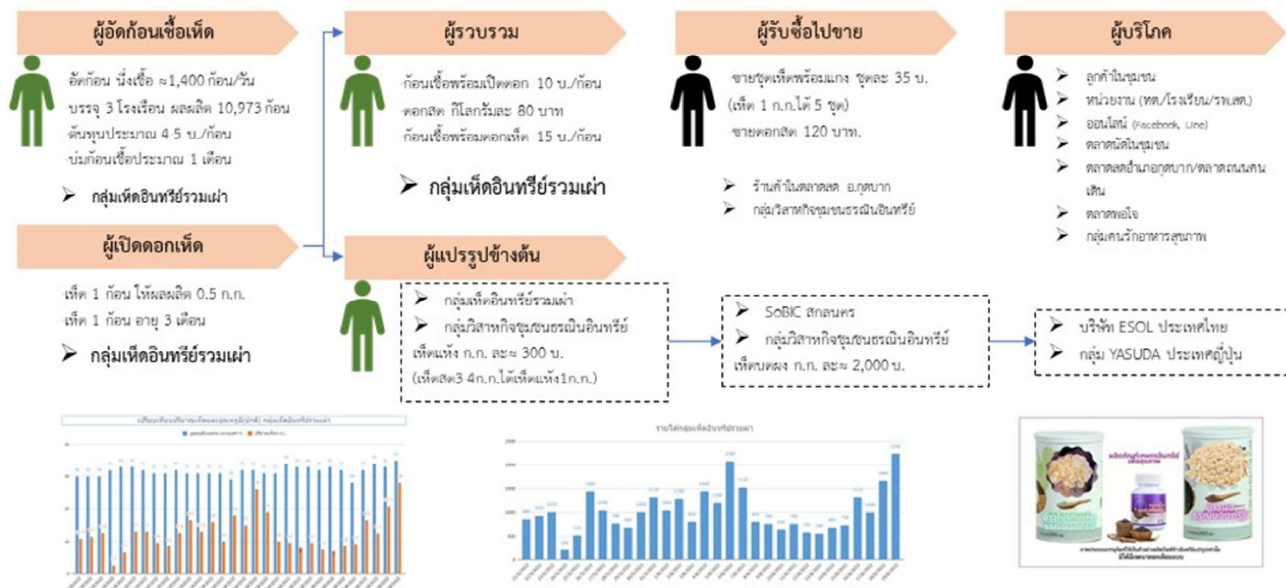

4) การจัดตั้งกลุ่ม การบริหารกลุ่มแบบ SE

- ตั้งกลุ่มอาชีพ "เห็ดอินทรีย์รวมเผ่า"
- ทักษะดิจิทัลสำหรับการขายสินค้าออนไลน์
- พัฒนาขีดความสามารถเกษตรกรสู่ผู้ประกอบการด้วยโมเดลธุรกิจ BMC

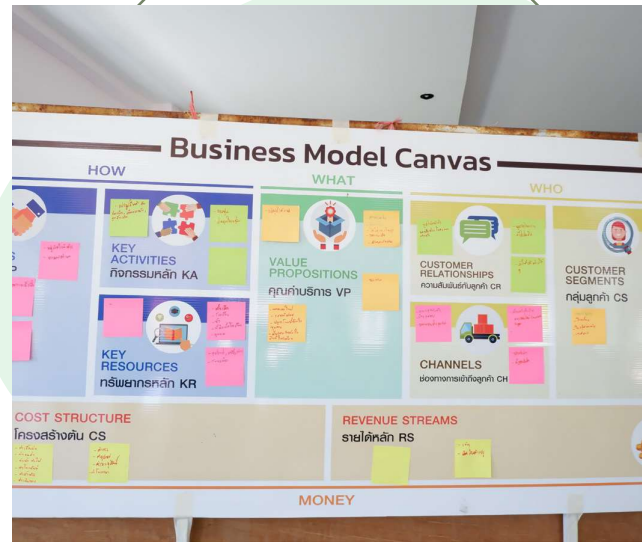

เห็ดขอนขาว (Pro-Poor Value Chain)

ภาพที่ 13 ห่วงโซ่คุณค่า “เห็ดอินทรีย์รวมเผ่า” ตำบลลูกดก อ.ลูกดก จ.สกลนคร

ผลการดำเนินงาน พบว่า โมเดลแท่งช่วยยกระดับ**ทุนมนุษย์** ให้สมาชิกในครัวเรือน มีทักษะการผลิตโดยใช้เทคโนโลยี เช่น การปลูก ผักบนแคร่ใช้เทคโนโลยีน้ำน้อย ปลูกปลอดภัยไร้สารเคมีจากการตรวจ รับรองโดยสำนักงานเกษตรอำเภอ การเพาะเห็ดฟองนางโดยใช้หม้อ อบแรงดันเทคโนโลยีที่มีสิทธิบัตรรองรับ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ตาม ความต้องการของพืช โครงการวิจัยสร้าง Knowledge worker ให้ กับชุมชน 122 ครัวเรือนหรือ 500 คน สำหรับ**ทุนเศรษฐกิจ** ถือเป็น ตัวชี้วัดหลักของการดำเนินการ รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 10% จาก ฐานเดิม ซึ่งในการดำเนินโครงการครั้งนี้ สามารถพิจารณาความสม เหตุสมผลได้จากรายจ่าย เช่น โมเดลผักรวมแปลง พบว่า ครัวเรือน สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายการซื้อผักบริโภคได้เดือนละ 1,000 บาท และลดต้นทุนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตได้เอง ให้รวมเผ่า มีรายได้ เพิ่มขึ้น 300 บาท / เดือน / ครัวเรือน เป็นต้น

นอกจากการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีการผลิตแล้วช่วยยก ระดับ**ทุนเศรษฐกิจ**แล้ว การเพิ่มขีดความสามารถการเป็นผู้ประกอบการ ด้วยโมเดลธุรกิจ BMC ก็มีความจำเป็นเพื่อให้ครัวเรือนเข้าใจ การประกอบธุรกิจเพื่อสังคม รู้จักการคำนวณต้นทุน รู้จักลูกค้า และรู้จักสร้างจุดเด่น จุดเน้นที่แตกต่างให้กับผลผลิตตนเอง แม้แต่ การจัดผลผลิตในภาชนะที่สวยงามและสอดคล้องกับสไตล์ของ สินค้า ทำให้เกิดคุณค่าและมูลค่าได้ เช่น การพาครัวเรือนเป้าหมาย จำหน่ายสินค้าที่ตลาดชุมชน ประสพการณ์โดยตรงจะทำให้ครัวเรือน เรียนรู้ว่าจะบริหารจัดการสินค้า วางแผนการผลิต หากำเลและตั้ง ราคาขายอย่างไร ประเมินได้จากครัวเรือนเป้าหมายนำผลผลิตไป จำหน่ายด้วยตนเองที่ตลาดในคราวต่อไป และตั้งจำหน่ายในทำเลที่มี ลูกค้าเดินผ่านอย่างสม่ำเสมอ แสดงให้เห็นว่า การได้ลงมือทำสร้าง การเรียนรู้ที่ฝังแน่นกว่าการบอกเล่า

การหนุนเสริมและส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อยกระดับ**ทุนสังคม**ไม่เพียงแต่เป็นข้อต่อรองและภูมิคุ้มกันความจนได้แล้ว การรวมกลุ่มยังเป็นการปรับพฤติกรรมครัวเรือน การปรับ mindset การทำงานเป็นทีม การยอมรับการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้อื่นทั้งจากเพื่อนบ้าน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เกิดทักษะการสื่อสาร ทักษะความคิดเชิงออกแบบ เช่น กลุ่มผักอินทรีย์นำรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มต่อยอดจำหน่ายผักในกาละมัง กลุ่มผักแช่แข็งอาจจะได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์และโครงหลังคาถักนึ่งให้แปลงแคร่ผัก จาก กอ.รมน. ก็เพราะมีการรวมกลุ่มที่มีคุณภาพ กลุ่มเห็ดรวมเผ่ามีการแบ่งหน้าที่และจัดบันทึกการทำงานแต่ละคนเพื่อความโปร่งใสการปฏิบัติงาน มีน้ำใจแบ่งปันก่อนเห็ดให้สมาชิกไปเปิดดอกเอง กลุ่มมีการจัดบันทึกรายรับ รายจ่าย จัดสรรผลกำไรอย่างเป็นธรรม ตรวจสอบได้ตลอดเวลา

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือน สะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนเริ่ม**“เข้าใจความยากจน ค้นหาทุนหลุดพ้น”** สร้างกลยุทธ์การดำรงชีพเพื่อออกจากความทุกข์ยาก และต้องการสร้างเสถียรภาพให้กับลูกหลานไม่ให้จนต่อไป ด้วยการสร้างอาชีพในครัวเรือนที่เกิดรายได้สม่ำเสมอ ร่วมกลุ่มทำงานกับเพื่อน ๆ ในชุมชน พึ่งตนเองก่อนพึ่งพารัฐ “คนอื่นว่าเราจน แต่เราบ่จนน้ำใจ” (สมพล จันระจำนงค์, 23 เมษายน 2565) พร้อมรับการเรียนรู้ความรู้ใหม่ที่ไม่เคยทำมาก่อน อาทิ “มีคนไปชวนมา ก็ไม่รู้ว่าจะพาทำอะไร แต่อยู่บ้านก็ไม่เกิดอะไรมา ก็ยังได้รับรู้ข้อมูลกับคนอื่น” (พรทิพย์ ศรีนุกดา, 16 พฤษภาคม 2565) ครัวเรือนเรียนรู้การทำงานร่วมกันแบบเป็นทีม เกิดการรวมกลุ่มเชิงประจักษ์ ได้รับโอกาสสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นภายหลัง เช่น “พอรวมกลุ่ม นายก็เห็น เกษตรก็เข้ามาแนะนำ มาชวนไปอบรมหลายอย่าง ดีใจได้มีโอกาสได้ไปรู้ไปเห็นเอามาบอกสมาชิก เอามาใช้เอามาทำ” (กัลยา วังทิพย์, 23 เมษายน 2565) Mindset ของครัวเรือนที่ต้องการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและความหมาย โดยไม่กล่าวโทษความยากจน ช่วยผลักดัน กระตุ้น เป็นแรงบันดาลใจให้ครัวเรือนหลุดพ้นจากความยากจน กลไกทุนสังคมทำให้ครัวเรือนมีเพื่อนและกล้าทำตามสมาชิกคนอื่น อย่างน้อยที่สุดจะได้ไม่รู้สึกลดเดี่ยวในสังคม บทบาทผู้นำท้องถิ่น ท้องที่และหน่วยงานภาครัฐควรเป็นผู้ที่หนุนเสริมและเป็นกลไกยกระดับทุนครัวเรือน ให้มีความมั่นคงยั่งยืน ตลอดไป

3.4

การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor)
ที่มีผลต่อโมเดลแท่ง

โมเดลแท่งระดับตำบล เป็นกลไกที่สามารถร่วมปฏิบัติการ และบูรณาการกิจกรรมทั้งบุคคลกร ทรัพยากรและงบประมาณบางส่วนได้ เช่น การซ่อมแซม การติดตั้งอุปกรณ์ การทำความสะอาด การอำนวยความสะดวกสถานที่ การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น โดยใช้กระบวนการรวมกลุ่มซึ่งบางพื้นที่ที่มีศักยภาพพร้อมที่จะขับเคลื่อนงานได้ สมาชิกสภาเทศบาลตำบลมีบทบาทสำคัญในการแปรญัตติงบประมาณ และมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเสนอความต้องการและติดตามนำเข้าสู่แผนพัฒนาตำบล กลุ่มครัวเรือนเป้าหมายเกิดความรู้สึกว่ามีหน่วยงานระดับพื้นที่พร้อมปฏิบัติงานฉุกเฉินและแก้ไขปัญหาระงับด่วนเคลื่อนที่เร็ว

โมเดลแท่งระดับอำเภอ เป็นกลไกที่ปฏิบัติงานตามภารกิจจากส่วนกลาง ใช้วิธีการนำข้อเสนอความต้องการที่เกี่ยวข้องจากการปฏิบัติงานในระดับตำบล นำเข้าสู่แผนงานเพื่อปรับกิจกรรมให้สอดคล้องในงบประมาณถัดไป แต่นายอำเภอสามารถที่จะบูรณาการกำลังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มาช่วยกิจกรรมได้ พร้อมทั้งการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ โดยปลัดอำเภอมีส่วนในการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงอำนวยความสะดวกขึ้นตอนจอร์เนียบและกฎหมายต่าง ๆ กลุ่มครัวเรือนเป้าหมายรู้สึกว่ามีตัวตนที่ได้เข้าถึงและได้รับการบริการจากหน่วยงานภาครัฐ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมโมเดลแก๊จนอาชีพ

ปัจจัย	กลไกระดับตำบล	กลไกระดับอำเภอ
1. การศึกษาและวิเคราะห์บริบทในพื้นที่เป็นข้อมูลในการออกแบบกิจกรรม 1) บริบทตำบล 4 ด้าน ประกอบด้วย ทรัพยากร ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม 2) บริบทครัวเรือนเป้าหมาย เช่น แรงงาน อาชีพ ทรัพยากร เวลา 3) บริบทห่วงโซ่การผลิตเดิมของครัวเรือน	-เทศบาล (นักวิชาการเกษตร, นักพัฒนาชุมชน, สมาชิกสภา) -ผู้นำชุมชน -ปราชญ์ชุมชน -อสม., อพม. -หน่วยปฏิบัติการตำบล -ครัวเรือน	-พัฒนาการอำเภอ -เกษตรอำเภอ -ปลัดอำเภอ -ศจพ.อ
2. การออกแบบและวางแผนกิจกรรมตามความต้องการแบบมีส่วนร่วม เน้นกระบวนการกลุ่มตามความสามารถแต่ละกลุ่ม และมีเป้าหมายชัดเจน พร้อมทั้งเลือกคนที่เหมาะสมกับงานเป็นที่ยอมรับเพื่อประสานงานในพื้นที่ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ประโยชน์ทุกฝ่าย	-เทศบาล (สำนักปลัด, กองสวัสดิการสังคม, นักวิชาการเกษตร) -ผู้นำชุมชน -ครัวเรือนเป้าหมาย	-เกษตรอำเภอ -พัฒนาชุมชน
3. การดูงานกลุ่มในตำบลที่เป็นตัวอย่าง และดำเนินกิจกรรมอยู่ พร้อมทั้งสามารถเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำต่าง ๆ เช่น วิสาหกิจชุมชนธรรณอินทรีย์สวนเกษตรพอเพียง เป็นต้น	-กลุ่มองค์กรในชุมชนแบบทางการและไม่เป็นทางการ -เครือข่าย SDGsPGS ธุรกิจเพื่อสังคม	-เกษตรอำเภอ
4. การดำเนินงานและปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดกิจกรรมตามความเหมาะสม และใช้ทรัพยากรในพื้นที่ โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการ เนื่องจากบางกิจกรรมมีหน่วยงานภาคีเป็นเจ้าภาพร่วม เช่น องค์ความรู้ มอบปัจจัยการผลิต การใช้สารชีวภัณฑ์ ปุ๋ยชีวภาพ การจัดตั้งกลุ่ม เป็นต้น พร้อมทั้งวางแผนส่งมอบงานให้ภาคีที่เกี่ยวข้องขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง	-เทศบาล (สำนักปลัด, กองสวัสดิการสังคม, กองช่าง, งานสาธารณสุข, สมาชิกสภา) -ผู้นำชุมชน -โรงเรียน -รพ.สต. -ปราชญ์ชุมชน -ครัวเรือนเป้าหมาย -เครือข่าย SDGsPGS ธุรกิจเพื่อสังคม	-ปลัดอำเภอ -เกษตรอำเภอ -พัฒนาชุมชนอำเภอ -กอ.รณ.สน. -ประมง

ต่อ

ปัจจัย	กลไกระดับตำบล	กลไกระดับอำเภอ
5. ศักยภาพแต่ละบุคคล สร้างความศรัทธาในงาน ชี้ให้เห็นความสำคัญโอกาสการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในการยกระดับจากผลิตสู่ผู้ประกอบการ โดยส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ทุนในการดำรงชีพของครัวเรือนด้วย เกิดความคิดเป็นเจ้าของทุกกิจกรรม	-ครัวเรือนเป้าหมาย -เครือข่าย SDGsPGS - ธุรกิจเพื่อสังคม	-ศจพ.อ
6. ผู้นำมีวิสัยทัศน์ วาทศิลป์ ร้อยเรียงกิจกรรม เชื่อมโยงงานระหว่างครัวเรือนเป้าหมาย หน่วยงาน ภาครัฐ เครือข่าย และแสงจตุรร่วม สงวนจุดต่าง	-นายกเทศมนตรี -ผู้อำนวยการกองสวัสดิการ -ปลัดเทศบาล -ประธานสภาเทศบาล	-นายอำเภอ -ศจพ.อ
7. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มเป้าหมายและเครือข่ายภาคี	-ทุกระดับตั้งแต่ครัวเรือน ชุมชน ตำบล - กองสวัสดิการสังคม เทศบาล - กอ.รมน.	-นายอำเภอ -สำนักงานเกษตรอำเภอ -ท้องถิ่นอำเภอ

4. การหนุนเสริมจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายแก่นระดับตำบล

การดำเนินงาน “กุดบากโมเดล” เกิดจากการพัฒนาระบบ การค้นหาสอบถามครัวเรือนอย่างแม่นยำโดยอาศัยฐานข้อมูล PPPCONNEXT การวิเคราะห์ทุนดำรงชีพเพื่อนำไปสู่การพัฒนา โมเดลที่ตรงตามความต้องการของบริบทพื้นที่ในระดับตำบล และสื่อสาร ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็น รูปธรรมของครัวเรือนสู่การสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายระดับตำบล เพื่อเป็นต้นแบบสู่การขยายผลไปยังพื้นที่อื่น

การหนุนเสริมสร้างข้อเสนอเชิงนโยบาย คณะผู้วิจัยได้เรียนรู้ และร่วมดำเนินการกระบวนการสร้างต้นแบบนโยบาย กับสำนักงาน สภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) และสำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (ปยป.) ดำเนินการใน ตำบลกุดบาก ด้วยระบบและกลไกตามแนวทางการดำเนินโครงการ สร้างต้นแบบนโยบายการแก้ปัญหาคความยากจนในพื้นที่นำร่อง ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 1 การค้นหาปัญหา (Discover)
- 2 กำหนดบ่งชี้ปัญหาที่แท้จริง (Define)
- 3 สร้างสรรค์ไอเดียใหม่ในการแก้ปัญหา (Develop)
- 4 นำไปใช้ สร้างต้นแบบนวัตกรรม (Deliver)
- 5 ทดลอง ทดสอบ (Demonstrate)
- 6 การติดตามประเมินผล (Monitoring Evaluation Feedback and Assistance)

กลุ่มเป้าหมายการปฏิบัติการนโยบายเป็นครัวเรือนยากจน 25 ครัวเรือนในตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร อยู่ในเกณฑ์ความยากจนครัวเรือนยากจนในฐานข้อมูลโครงการความยากจนฯ ปี 2563 (จากข้อมูลคนจน TP map และ PPPCONNECT มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร 2562 สอบทานข้อมูลปี 2564) การวิเคราะห์ครัวเรือนตามฐานทุน 5 มิติ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ครัวเรือนเป้าหมายอยู่ใน “กลุ่มอยู่ลำบาก” เนื่องจากการศึกษาน้อย ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ว่างงาน ขาดทักษะการประกอบอาชีพ ทุนสังคม ครัวเรือนเป้าหมายอยู่ใน “กลุ่มอยู่ลำบาก” เนื่องจากการขาดโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูล แหล่งทุน การบริการของภาครัฐ การขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง มีโรคประจำตัว มีลูกมาก ทุนธรรมชาติ ครัวเรือนเป้าหมายอยู่ใน “กลุ่มอยู่ยาก” เนื่องจากพื้นที่ทำกินมีน้อยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและ เขต สปก. ทุนเศรษฐกิจ ครัวเรือนเป้าหมายอยู่ใน “กลุ่มอยู่ลำบาก” รายได้ตกเกณฑ์เป็นหนี้สิน ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อในระบบ ทุนกายภาพ ครัวเรือนเป้าหมายอยู่ในกลุ่ม “อยู่ลำบาก” มีที่อยู่อาศัยแข็งแรง และมีบ้านเป็นของตนเองมีไฟฟ้าใช้ แต่น้ำประปาไม่ครอบคลุม ถนนหนทางดี สาเหตุและผลกระทบความยากจน ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 ปัญหาและผลกระทบความยากจน ตำบลกุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร
(ที่มา: โครงการสร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่นาร่อง จังหวัดสกลนคร)

จากการค้นหาปัญหาและกำหนดข้อบังคับที่ชัดเจน ทำให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหามาแบบร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้สามารถสร้างแนวทางการพัฒนา 5 มิติทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว จัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากครัวเรือนเป้าหมายในระดับตำบล สร้างเวทีการรับรู้และใช้ประโยชน์ระดับอำเภอส่งมอบต่อให้จังหวัดสกลนคร เพื่อติดตามให้ข้อเสนอแนะและขยายผลสู่พื้นที่ตำบลอื่นต่อไป การยกระดับรายได้จัดว่าเป็นการดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนระยะสั้น โดยพิจารณาจากทุนดำรงชีพครัวเรือนและทุนชุมชน ซึ่งต้องอาศัยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยง/เครือข่าย และควรเป็นอาชีพที่สามารถประกอบรายได้ในบริเวณบ้านตนเอง เพราะจะจำกัดต้องดูแลสมาชิกที่เป็นผู้พิการ กลุ่มเปราะบางในครัวเรือน เพื่อนำครัวเรือนเป้าหมายเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต สร้างและเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนอย่างเพียงพอ สม่่าเสมอ เน้นการสร้างความเป็นคองทางอาหาร ลดรายจ่ายการบริโภคครัวเรือน เป็นต้น (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 ข้อเสนอต้นแบบนโยบายแนวทางการแก้ปัญหาความยากจน 5 มิติ ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก (ที่มา: โครงการสร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่นาร่อง จังหวัดสกลนคร)

กุดบากโมเดล จึงเป็นแพลตฟอร์มการบริหารจัดการแก้ไขความยากจนระดับอำเภออย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การค้นหาสอบทานคนจนตกหล่น รื้อไหล การช่วยเหลือครัวเรือนให้พ้นจากความขาดแคลน เข้าถึงปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต การร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐ โดยใช้เว็บแอปพลิเคชัน เทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยการบริหารงานให้ทันเวลาบนฐานข้อมูลที่แม่นยำ ยอมรับใช้ประโยชน์ได้จริง ครัวเรือนได้ปฏิบัติการอาชีพโมเดลแท่งบนแนวคิด Pro-Poor Value Chain หนุนเสริมแนวคิดให้เป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมในพื้นที่ สร้างวัฏจักรเศรษฐกิจในพื้นที่ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง ลดวัฏจักรความจนเกิดอาชีพสร้างรายได้ ซึ่งต้องอาศัยเครือข่ายผู้ประกอบการในพื้นที่เป็นกลไก ได้แก่ ศูนย์รรณอินทรีย์ ศูนย์บ่มเพาะธุรกิจเพื่อสังคม(โครงการ SoBIC) มุ่งสู่ธุรกิจอาหารอนาคตด้วยวัตถุดิบจากชุมชน (Local to Global) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยต่อสภาเทศบาลเพื่อเสนอปรับแผนงานโครงการรองรับการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับตำบล เพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล ภายใต้การขับเคลื่อนของคณะกรรมการ ศพ.จ ที่จังหวัดสกลนครได้ประกาศการแท่งเป็นวาระจังหวัดแล้ว รวมทั้งการจัดทำบันทึกข้อตกลงระดับอำเภอระหว่างมหาวิทยาลัยและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคความยากจน เพื่อสร้างกลไกหนุนเสริมการทำงานร่วมกันบนฐานข้อมูล และปัญหาเดียวกัน

กุดบากโมเดลดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 ชี้ให้เห็นความสำคัญทุนดำรงชีพ เกิดปฏิบัติการแท่งบนฐานทุนครัวเรือนพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนวัตกรรมเพื่อสร้างหรือเพิ่มทุนเศรษฐกิจ และยกระดับทุนสังคม อาศัยทุนธรรมชาติและทุนกายภาพเป็นปัจจัยสนับสนุนเชิงโครงสร้างธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐาน แต่การบริหารจัดการแก้ไขความยากจนในอำเภอกุดบาก จำเป็นต้องพึ่งพาหน่วยงานระดับท้องถิ่น ท้องที่ เป็นกลไกหลักสนับสนุนและร่วมปฏิบัติการ รวมทั้งสร้างเชื่อมโยงบูรณาการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงจะยั่งยืนตลอดไป บทเรียนกุดบากโมเดลจะนำไปขยายผลปฏิบัติการในตำบลไร้อำเภอพรรณานิคม และตำบลโพนงาม อำเภออากาศอำนวย ในปี พ.ศ. 2565 ทั้งระบบการค้นหาสอบทานโดยกรรมการในพื้นที่ การร้องขอความช่วยเหลือด้วยระบบ CareAll การหากลุ่มอาชีพพี่เลี้ยง การออกแบบโมเดลแท่งแบบธุรกิจเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับครัวเรือนในพื้นที่ และนำบทเรียนการสร้างอาชีพระยะสั้น เช่น การเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน เป็นต้น เพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้ระบบและกลไกเชิงพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหาคด้วยแพลตฟอร์มการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดสกลนคร

ตารางที่ การดำเนินงาน “กุดบากโมเดล” ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2565

ประเด็นการดำเนินงาน	ปี 2563	ปี 2564	ปี 2565 (ขยายผล)
การค้นหาสอบสวน	อำเภอกุดบาก -เทศบาลตำบลกุดบาก -เทศบาลตำบลกุดแฮด -เทศบาลตำบลนาม่อง -เทศบาลตำบลกุดไฮ ระบบ PPPCONNEXT	อำเภอกุดบากทั้งหมด ระบบ PPPCOONEXT และพัฒนา P2P App	อำเภอกุดบากทั้งหมด -ระบบ P2P Application -ระบบส่งต่อ -การสอบสวนดำเนินการ โดยเทศบาล เช่น เทศบาล กุดแฮด เป็นต้น ตำบลไร่ อ.พรรณานิคม ตำบลโพนงาม อ.อากาศ อำนวย ระบบ CareAll
การเปลี่ยนแปลง: 1.เกิดนิยามความยากจน คนจนตกหล่น คนจนไร้โอกาสและระบบแอปพลิเคชัน 2. เทศบาลรู้จักเป็นเจ้าของข้อมูลครัวเรือนและจะร่วมเก็บข้อมูลเพื่อความถูกต้องแม่นยำ			
การส่งต่อความช่วยเหลือ	ตำบลกุดไฮ	ตำบลกุดไฮ	อำเภอกุดบาก
การเปลี่ยนแปลง: เกิดระบบแอปพลิเคชันส่งต่อ CareAll และติดตั้งการใช้ประโยชน์เพื่อการค้นหา และช่วยเหลือ ครัวเรือนกันทั่วทั้ง			
โมเดลแก้น	ปลูกผักหลังนา ผักแช่บึงอาคะ ตำบลกุดไฮ	1. ผักรวมแปลง ตำบลกุดไฮ 2. ให้ครัวเรือน ตำบลกุดบาก	1.การบริหารจัดการ แปลงรวมทั้งอำเภอ 2. เกษตรมูลค่า เกษตร คุณค่า “เส้นทางนางฟ้า” (ให้)
การเปลี่ยนแปลง: เกิดนโยบายการใช้ที่ดินสาธารณะ การผลิตผักปลอดภัยแปลงรวม สร้างความมั่นคงทางอาหาร ผู้ประกอบการเริ่มต้นธุรกิจเพื่อสังคม ยกย่องรายได้ครัวเรือน			
ข้อเสนอเชิงนโยบาย	-	ตำบลกุดบาก	นโยบายระดับตำบล อำเภอและจังหวัด
การเปลี่ยนแปลง: เกิดการใช้ระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาพื้นที่ สร้างข้อเสนอแก้นโดยครัวเรือนยากจนสร้างภาคี ความร่วมมือและกลไกแก้ไขปัญหาความยากจน			

ปัญหา และข้อเสนอแนะ

1 ปัญหาจำนวนและการบ่งชี้ลักษณะข้อมูลครัวเรือนยากจน

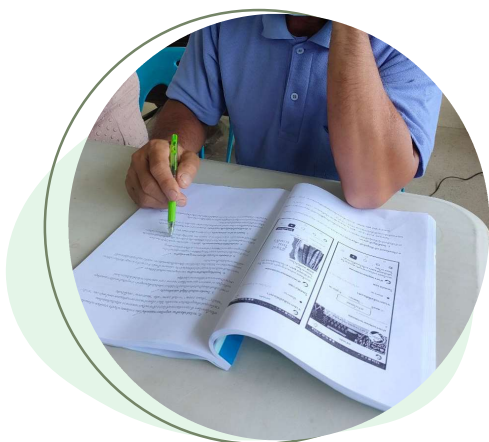
หน่วยงานมีฐานข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับพื้นที่ต่างกัน ได้แก่ หน่วยงานท้องที่สำรวจครัวเรือนยากจนจากฐานข้อมูลครัวเรือนแบบชี้เป้า TPMAAP ซึ่งเป็นข้อมูลที่อาจจะไม่ได้สำรวจโดยหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้เกิดการไม่ยอมรับข้อมูลที่ดำเนินการร่วมกัน เช่น การซ่อมแซมบ้านทรุดโทรม เพราะบางครั้งต้องใช้งบประมาณจากท้องถิ่นซ่อมแซม แต่เกิดปัญหาการไม่รับรองข้อมูลดังกล่าว

- **แนวทางการแก้ปัญหา** การค้นหาสอบทานครัวเรือน ควรให้หน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมและรับรองข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลได้รับการยอมรับและนำสู่การใช้ประโยชน์ นำไปใช้แก้ปัญหาครัวเรือนในพื้นที่ได้ตรงจุด รวมทั้งการติดตั้งระบบแอปพลิเคชัน เพื่อการใช้งานในพื้นที่แบบครบกระบวนการ

2 ปัญหาการส่งต่อความช่วยเหลือและข้อมูลย้อนกลับ

หน่วยงานระดับตำบลที่รับผิดชอบดูแลครัวเรือนพึ่งพิง/เปราะบาง แต่ละตำบลแตกต่างกัน ทำให้การใช้งานระบบแอปพลิเคชันแตกต่างกัน นอกจากนั้นการส่งต่อความช่วยเหลือไปยังบางหน่วยงานต้องส่งเป็นเอกสาร

- **แนวทางการแก้ปัญหา** คณะผู้วิจัยจัดประชุมหน่วยงานรับผิดชอบแก้ไขความยากจนระดับตำบล เพื่อทราบความต้องการและปรับปรุงให้สะดวก ใช้งานง่าย เหมาะสมกับบทบาทและฟังก์ชันการใช้งาน แม้ว่าจะสามารถพัฒนาได้ตรงตามความต้องการผู้ใช้แล้ว แต่ไม่สามารถส่งไปยังหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ เช่น พมจ. ได้ทันที ดังนั้นคณะผู้วิจัยจะต้องจัดทำความร่วมมือการส่งต่อข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่าน ฤทัยสรพะรณี ที่เหมาะสมต่อไป

3 ปัญหาการพัฒนาโมเดลแก้ง

1 คริวเรือนที่เข้าร่วมปฏิบัติการโมเดลอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนระดับอยู่ได้ ซึ่งผู้นำชุมชนจะนิยามว่าไม่ยากจน จึงเกิดความเข้าใจไม่ครบถ้วนและไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติการ นอกจากนี้การปฏิบัติการไม่สอดคล้องกับการพัฒนาอาชีพของหน่วยงานพื้นที่ ที่ต้องการอบรมอาชีพ มอบปัจจัยการผลิต เพื่อให้มีอาหารและรายได้ แต่อาจจะหลงลืมการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าและบริบททุนครัวเรือน

2 พื้นที่ทำกินยังคงเป็นปัญหาสำหรับปฏิบัติการ แม้ว่าจะแก้ปัญหาโดยใช้พื้นที่สาธารณะ เช่น พื้นที่รอบหนองสองพี่น้องและนิงอาคะ ซึ่งต้องพิจารณาข้อกฎหมายการใช้ที่ดินของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้การพิจารณานุมัติแบบเบ็ดเสร็จยังมีอาจกระทำไม่ได้

● แนวทางการแก้ปัญหา

1

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายที่มีทุนดำรงชีพสามารถดำเนินการโมเดลอาชีพได้ รวมทั้งการวิเคราะห์ปัจจัย วิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตในชุมชน เพื่อนำครัวเรือนยากจนไปเชื่อมต่อกับอาชีพที่สร้างเศรษฐกิจในพื้นที่อยู่แล้ว เพราะจะมั่นใจได้ว่าเป็นการผลิตที่มีตลาดรองรับแล้ว นอกจากนั้นได้สร้างทักษะการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้ครัวเรือนสามารถออกแบบโมเดลธุรกิจของตนเองได้ตามความเป็นจริงของศักยภาพ เงินทุน ทรัพยากรและความต้องการการบริโภคสินค้าของคนในพื้นที่

2

คณะผู้วิจัยเสนอเทศบาลให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบต้นทางการแก้ไขปัญหพื้นที่ทำกินและการใช้พื้นที่สาธารณะ รวมทั้งอธิบายความจำเป็นการใช้พื้นที่ดังกล่าวกับนายอำเภอ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน นอกจากนั้นแก้ไขการไม่มีที่ทำกิน ด้วยการให้พื้นที่ สปก.ของเทศบาล พื้นที่ราชพัสดุของกลุ่มเครือข่ายครัวเรือนหรือพื้นที่ของกลุ่มคนที่แสดงพลังสังคมการเกื้อกูลกันในชุมชน โดยใช้วัตรธรรมาบริหารจัดการแปลง

ตารางที่ 5 บทเรียนจากแพลตฟอร์ม “กุดบากโมเดล”

กระบวนการ	ข้อมูล	กลไก	กระบวนการ	เครื่องมือ
1.ระบบค้นหา สอนงาน P2P Application	-TPMAP - PPPPCONNEXT - CareAll App. -คนจนตกหล่น -คนจนรู้ไหม	-พัฒนาชุมชน - พมจ - ผู้นำ - โรงเรียน - ครีวเรือน/ชุมชน	1.สำรวจข้อมูลกลุ่มดำรงชีพ 2. การสอนงานและรับรองโดยผู้นำท้องถิ่น ก้องที่ 3. การหาเงื่อนไข exclusion และ inclusion error 4. การติดตั้ง P2P Application ค้นหาครัวเรือนขาดแคลนกลุ่มดำรงชีพ 5 ด้านเพื่อให้ความช่วยเหลือ	1. แบบสอนงาน 2. เครื่องมือสำรวจชุมชน 3. Google AppSheet 4. ระบบเวปแอปพลิเคชัน P2P และ CareAll
2.ระบบส่งต่อช่วยเหลือ	-Thai QM -P2P Application -CareAll App.	-อำเภอ -เทศบาล -กรมการศูนย์ช่วยเหลือประชาชน -พมจ -อบจ -กองทุนอาชีพ	1. กองสวัสดิการเทศบาล ค้นหาครัวเรือนเปราะบาง พึ่งพิง พิจารณ ผู้สูงอายุ บ้านกรุดโทรม เป็นต้น 2. ลงพื้นที่สำรวจบ้านครัวเรือน ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น ตามระเบียบ เช่น กุญแจชีพ เงินช่วยเหลือ 3. ส่งต่อครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือตามขนาดของปัญหาและความต้องการ ไปยังหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ เช่น พึ่งพิง เปราะบางส่งต่อ พมจ. บ้านกรุดโทรมส่งต่อ อบจ. เป็นต้น 4. ส่งต่อครัวเรือนระดับอยู่พอได้ อยู่ดีมีศักยภาพและกลุ่มดำรงชีพพอสมควร ไปยังโมเดลแกนอาชีพ 5. ติดตามผลการเข้าร่วมโมเดลแกนจากรายงานใน App ระบบส่งต่อ เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงและความยากจนครัวเรือน	1. ระบบส่งต่อ App 2. CareAll App 3. วิจัยวิเคราะห์ปัจจัยวิธี Information Gain

ต่อ

กระบวนการ	ข้อมูล	กลไก	กระบวนการ		เครื่องมือ
3. โมเดลแกน - ฝึกปลดปล่อยรูปแบบแปลง	- ครีวเรือนหันสืบ - ครีวเรือนอ่อนไหว - ครีวเรือนมีวัยแรงงาน สมาชิกพึ่งพิงน้อย - มีที่ดิน มีเครื่องจักรบาง มีเครื่องมือสื่อสาร	- เกษตรอำเภอ - สารานุกรมสูง - เทศบาล - ผู้นำ - กอ.รมน - สมาพันธ์ เกษตรกรรมยั่งยืน SDGsPGS - AIC - UBI-SNRU - ศูนย์ธรรมาภิบาลอินทรีย์ - SE - โครงการ SoBIC	ปลูกความคิด	ปลูกชีวิต	1. village profile 2. การวิเคราะห์ SLF 3. Evidence Based 4. การวิเคราะห์ภาคี 5. การวิเคราะห์ value chain 6. BMC-SE 7. การบริหารกลุ่ม 8. การสัมภาษณ์ 9. มาตรฐาน SDGsPGS
			- การปรับ mindset เข้าใจ วิถีความยากจน ค้นหาทางแก้ ด้วยตนเอง - ปรับวิถีชีวิตเป็น เกษตรยั่งยืน	- การพัฒนา ทักษะการ ประกอบอาชีพ - การส่งเสริม การใช้ นวัตกรรม เทคโนโลยี - การสร้างเป็น knowledge worker ด้วย วิจัยและ นวัตกรรม	
4. ข้อเสนอเชิงนโยบาย - ให้อินทรีย์รวมเฝ้า	- PPPCONNECT - นโยบาย 5 มิติ	หน่วยงานท้องถิ่น ท้องที่ระดับตำบล และอำเภอ	ดำเนินการตามขั้นตอน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหา ปัญหา 2) กำหนดงบประมาณที่แท้จริง 3) สร้างสรรค์ ไอเดียใหม่ในการแก้ไขปัญหา 4) นำไปใช้ สร้างต้นแบบ 5) ทดลอง ทดสอบ และ 6) การติดตาม		1. foresight planning 2. focus group 3. การสัมภาษณ์

นักวิจัยในโครงการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ศ.ดร.วิลาศ วูวงศ์
ดร.มาลี ศรีพรหม
รศ.ดร.ชนินทร์ วะสีนันท
รศ.ดร.ภาวิณี แสนชนม์
ผศ.ดร.กาญจนา วงษ์สวัสดิ์
ผศ.ดร.วิจิตรา สุจริต
ผศ.ดร.วุฒิชัย รสชาติ
ผศ.ดร.สุวิทย์ ทิพอูเทน
ผศ.ดร.ไวยรุจน์ อัมโพ
ผศ.ดร.ภัทรดร จันวันดี
ผศ.ดร.สุพรรณิ สมพงษ์
ผศ.ดร.สมจิตร บุญเทียม
ผศ.ดร.นันทกาญจน์ เกิดม้าย
ผศ.ดร.ธนกร ราชพิลา
ผศ.เมธาวี ยี่มิน
ผศ.ลภภา ศรียสุตา
ผศ.จิรวรรณ ก้นทะโล
ดร.ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง
ดร.สุธาสิณี คุปตะบุตร
ดร.นิภาพร ชนะมาร
ดร.ชัยนันท์ สมพงษ์
ดร.สุกาศา ชองเหล็กนอก
ดร.นิรมล เนื่องสิทธิ์
อาจารย์สายฝน ปุณหวงศ์
อาจารย์ชยกร สุตะโคตร
อาจารย์มงคล แสนสุข
อาจารย์ปิยวรรณ โทปาสอน
อาจารย์เพ็ญพรรณษา อัญปัตมววงศ์
อาจารย์ปวีณา อุ่นลี
อาจารย์สุพิชญา นิลจินดา
อาจารย์จิระนันต์ เจริญรัตน์
อาจารย์กันยามาต สงวนศักดิ์
อาจารย์ปรีฉัตร ภูจิต

นางสาววิภาวรรณ ใหญ่สมบูรณ์
นายแสนสุรีย์ เชื้อวังคำ
นางสาวอัสรา นามไธสง
นายศักดิ์ดา แสนสุพรรณ
นางสาวสุภาวดี สุวรรณแทน
นายพงศกร ทองพันธุ์

เทศบาลตำบลกุดโง้ง อำเภอกุดบาก

นางสาวธัญรัตน์ สุรินทะ

หอการค้าจังหวัดสกลนคร

ดร.วิเชญ อ่องสกุล

ศูนย์ธรณินันท์อินทรีย์

นายเชษฐา สุขประเสริฐ

นักวิจัยภาคประชาสังคม

นายวิเชียร สอนจันทร์

"กุดบาก โมเดล"

การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ

ตอนที่ 1 : ค้นหาทุนชีวิต พิชิตความยากจน

